

בין המערכות 28

מאי – ספטמבר 2024

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של

צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

<https://www.maarachot.idf.il>

תוכן העניינים

[על מה אנחנו מדברים כשאנחנו מדברים על גיוס חרדים לצה"ל / פרופ' אלישבע רוסמן /](#)

[22.05.24](#)

[מי שנכנס לגיהנום, אין הגיהנום יוצא ממנו עוד: סקירת ספרו של ד"ר דותן דרוק / סרן \(מיל"\) גל](#)

[פרל / 17.07.24](#)

[מבעיה מקומית לבעיה קיומית: אבחון וטיפול אסטרטגי במלחמת "חרבות ברזל" / תא"ל עופר](#)

[וינטר / 23.07.24](#)

[הסכנה האסטרטגית ממזרח: האם הממלכה ההאשמית בירדן כבר מחוז איראני? / יאיר רויטמן /](#)

[28.08.24](#)

[מזרחה השמש – האם ישראל צריכה להשקיע יותר בברית עם "הטיגריס ההודי"? / סגן כ' /](#)

[05.09.24](#)

[ממעבר ארז למעבר רפיח: לקחי מט"ק במלחמה – השלכות להכשרה ולעצמאות הנדרשות](#)

[בלש"ב / סמל יפתח פינקל / 12.09.24](#)

על מה אנחנו מדברים כשאנחנו מדברים על גיוס חרדים לצה"ל?

פרופ' אלישבע רוסמן, סגן ראש המחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן, חוקרת בכירה במרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א), אוניברסיטת בר-אילן
22.05.2024

חוק טל שילוב חרדים בג"ץ תקציב ביטחון

הגיע הזמן לדיון עומק ולשיח בנושא גיוס חרדים לצה"ל, ופסיקתו של בג"ץ עשויה להביא את החברה הישראלית בדיוק לנקודה שכזו. שילוב חרדים ישפיע על מבנה הכוח, על תוכניות ההכשרה ועל תקציב הביטחון. צה"ל והחברה הישראלית צריכים לחשוב איזה מחיר הם מעדיפים לשלם. מחיר השילוב או מחיר הוויתור

חיילים חרדים בבקום, 23 באוקטובר 2023. צילום: אתר צה"ל

עוד לפני מלחמת "חרבות ברזל", עבור ישראלים רבים כל דיון לגבי המגזר החרדי התחיל ונגמר בנושא הגיוס של חרדים לשירות צבאי בישראל, ובעיקר החוסר בו. השיח הציבורי בנושא כולל מגוון רחב של נושאים, אבל בפועל נראה כי אינו מתנהל במתכונת של דיון מעמיק ואמיתי, אלא בעיקר ב"צעקות" – אמיתיות או וירטואליות. מאמר זה מבקש לעשות סדר בדיון אודות גיוס והמגזר החרדי ולשאל: על מה אנחנו באמת מדברים כשאנחנו מדברים על גיוס חרדים, מה הנושאים המרכזיים העומדים על הפרק ומה בעצם נאמר בדיון, אם מנסים להקשיב?

את הוויכוח בנוגע לחרדים ולשירות הצבאי ניתן לקטלג בעזרת שלוש תמות מרכזיות שאכנה "מוקדי שיח". מוקדים אלה מתנהלים בדרך כלל במקביל זה לזה:

א. מדוע חרדים פטורים דה־פקטו מגיוס, והאם פטור זה מוצדק?

ב. האם יש דרך לעודד או לגרום לחרדים להתגייס?

ג. האם החברה הישראלית רוצה באמת שחרדים יתגייסו לצה"ל?

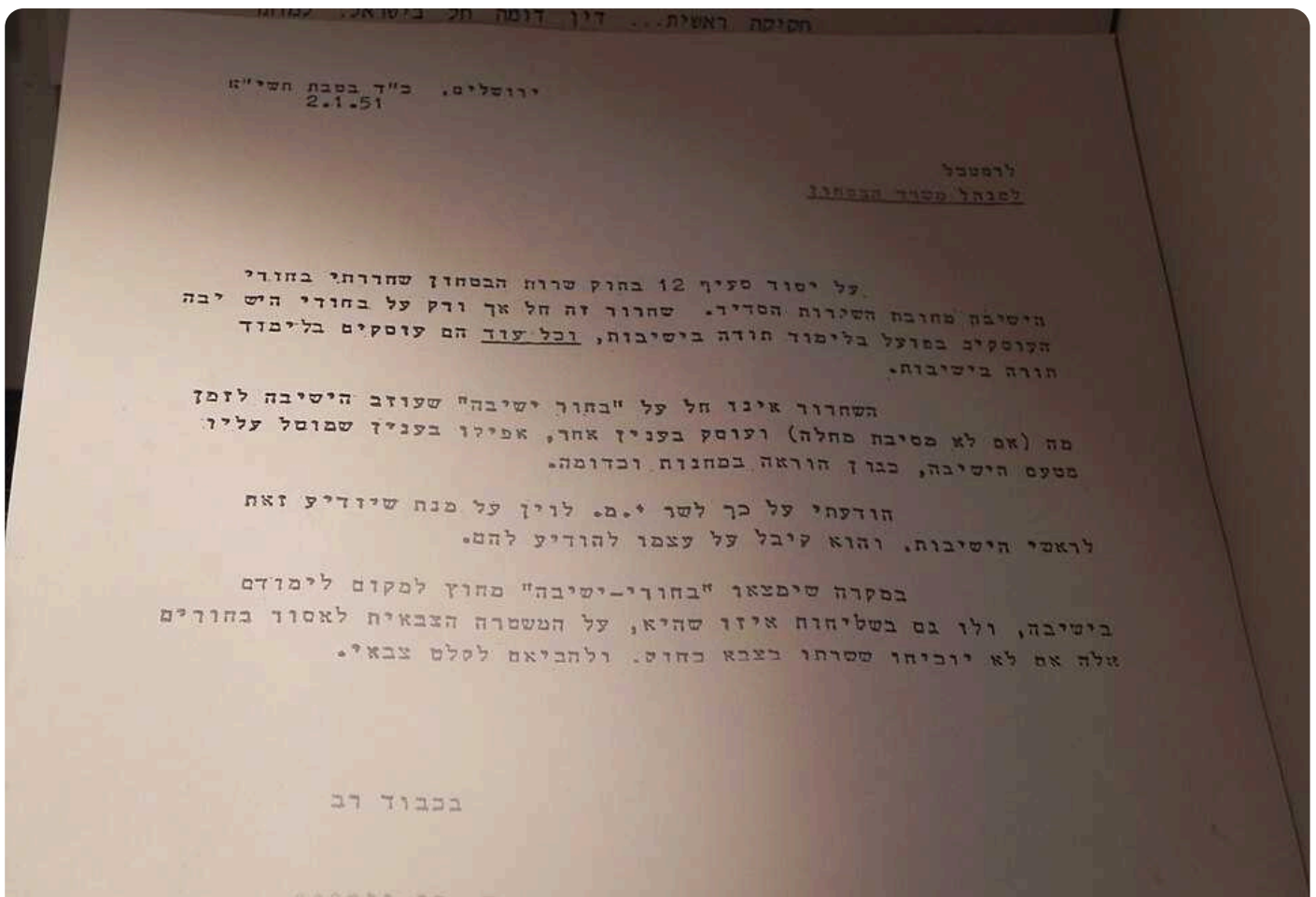
נראה כי שלושת מוקדי השיח הללו נשארים יציבים במשך כל שנות קיומה של המדינה. הם יוצרים את המסגרת העיקרית לוויכוח סביב גיוס חרדים, והדיון חוזר אליהם שוב ושוב במהלך השנים. מאמר זה אינו מבקש לדון בעצם גיוסם לצה"ל, מה הרצוי ומה המצוי, אלא מנסה למקם את הדיון בתוך הקשר וליצור שדה שבו אפשר לקיים דיון אמיתי בנושא, בתוך החברה בכלל וצה"ל בפרט.

מדוע חרדים פטורים דה־פקטו מגיוס, והאם פטור זה מוצדק?

לפני העיון במוקד שיח זה, ראוי להציג הקדמה היסטורית קצרה. גיוס חובה בישראל עדיין נתפס כחובה אזרחית. השתתפות בגיוס, במהותה, מעידה על רצון להיות חלק מהקולקטיב ולהיות "אזרח ישראלי", במלוא מובן המושג. בהקשר זה, הגיוס לצה"ל הוא יותר מציות יבש לחוק.¹ הגיוס מחדש את החוזה האזרחי בין האזרחים. למדינה: הראשונים מסכימים לוותר על חלק מהאוטונומיה שלהם, תמורת השתתפות בקולקטיב, בזכויות ובהטבות שהוא מעניק. מנקודת מבט זו, סירובו של המגזר החרדי להתגייס נתפס כהפרה של החוזה. על פיו, כל אזרחי ישראל היהודים (גברים ונשים), המסוגלים לכך מבחינה בריאותית (נפשית ופיזית), נדרשים להתגייס תוך הבנה שהם מקריבים את זמנם, את בריאותם ואולי אף את חייהם, למען הכלל. אזרחים חרדים למעשה פטורים מ"סעיף" זה בחוזה, אך עדיין אזרחים שווי זכויות בכל פרמטר אחר.

לא תמיד היה כך. חיילים דתיים מכל הסוגים (גברים ונשים) שירתו במחותרות בתקופת היישוב, והצטרפו לצה"ל עם היווסדו. חיילים חרדים לא היו דבר חריג.² אף על פי שהיו תמיד קולות במחנה החרדי שראו בציונות אנטייתזה ליהדות, והתנגדו בתוקף להקמת המדינה מסיבות דתיות, היו גם חרדים ציונים.³ עם זאת, ההתנגדות החרדית לשירות צבאי התפתחה במהירות בשל שני תהליכים שחלו בו בזמן: המאמצים לפטור תלמידי חכמים משירות, והתנהלותו האנטי־דתית של צה"ל בראשיתו.

ההנהגה החרדית חששה מהגיוס, וכבר במרס 1948 החלה במאמצים לפטור תלמידי ישיבות מגיוס. במאמציה הסתייעה גם בהנהגה הדתית־ציונית.⁴ בפנייה אל דוד בן־גוריון, הסבירה קואליציה של ח"כים ומנהיגים דתיים (לא רק חרדים) כי בעקבות השואה יש צורך לבנות מחדש עתודה של תלמידי חכמים, במיוחד בישראל, ולכן יש לפטור אותם משירות. בן־גוריון הסכים לדחייה – לא פטור – עבור 400 תלמידים.

מכתבו של דוד בן-גוריון לרמטכ"ל רא"ל יגאל ידין, 2 בינואר 1951. צילום: יואב דותן

בה בעת למאמצים לפטור תלמידי חכמים משירות, התברר שצה"ל אינו מקום מסביר פנים עבור שומרי מצוות. המקרה המפורסם ביותר בהקשר זה אירע ביולי 1948, כאשר שני חיילים דתיים נשפטו על סירוב פקודה לבשל בשבת. עונשם החמור והמשפיל פורסם, והמקרה הגיע לכנסת ויצר סערה בצה"ל ומחוצה לו.⁵ מקרה זה, כמו רבים אחרים, השפיעו על הקהילה החרדית. נוצר רושם כי השירות בצה"ל דומה לשירות בצבא זר. היסטורית, שירות צבאי נתפס על ידי יהודים בגולה באור שלילי, וככלי של השלטון (הלא יהודי) לכפות התבוללות ושמד. הסיבה הבולטת ביותר לתפיסה זו היא מקרה הקנטוניסטים ברוסיה הצארית. מכאן שהתפיסה היהודית המקובלת לפני הקמת המדינה הייתה ש"יהודים טובים" אינם מתגייסים לשירות. עבור העולם החרדי, תפיסה זו עמדה בבסיס ההתנגדות לשירות צבאי, גם בישראל. היחס האנטי-דתי בצה"ל בתחילת דרכו חיזק תפיסה זו.

תהליך כפול זה הביא להסדר הידוע בכינויו "תורתו אומנותו", שנדון בהרחבה במשך השנים.⁶

מאחר שהמדינה לא הייתה יכולה לאפשר פטור מגיוס מטעמי דת, התמקדו מאמצי הפטור בהעמדת השירות מול לימוד תורה. באופן פשטני, אפשר לתאר דילמה זו כך: גברים יהודים מחויבים להקדיש את עצמם ללימוד תורה מגיל 16 (או 18) עד 22 (או 24), לאחר מכן מותר להם "לצאת לחיים". תלמידי חכמים אמיתיים, שימשיכו ללמוד כל חייהם, הם מיעוט. מי ששקוע בלימודי תורה בלבד נחשב כמי ש"תורתו אומנותו" – התורה היא מקצועו – ואין הוא עוסק בדבר מלבד לימודים. על פי ההלכה, תלמיד חכם כזה פטור ממיסים קהילתיים מסוימים. לדוגמה תלמידי תורה פטורים מלהשתתף בתחזוקת חומות העיר.⁷ עם זאת, היו פוסקי הלכה שטענו אחרת. למשל הרמב"ם ופוסקים שהלכו בעקבותיו פסקו שבזמן מלחמת מצווה גם תלמידי תורה חייבים להשתתף בלחימה ובהגנה, ואינם יכולים לטעון כי לימודיהם פוטרים אותם מגיוס.⁸

בעוד ציונים-דתיים ככלל אימצו את פרשנותו של הרמב"ם לנושא גיוס תלמידי חכמים, ויצרו את תוכנית ההסדר,⁹ הקהילה החרדית פנתה לכיוון אחר. הפרשנות ההלכתית מבחינתם רואה בתלמידי חכמים שותפים שווי ערך בהגנה על החברה דרך לימוד, ולא דרך גיוס. לדידם, לימוד התורה בישיבות חרדיות מגן באמת ובתמים על תושבי ישראל, והוא שמאפשר הצלחה בשדה הקרב. מכאן שהחברה בישראל זקוקה לחיילים במדים ול"חיילים" הלומדים תורה.¹⁰ כלומר, על פי הנרטיב החרדי, תלמידי חכמים חיוניים לקיומה הפיזי של

ישראל לא פחות מחיילים, ולפיכך פטור משירות צבאי עבורם הוא מוצדק. נרטיב זה מכיר בקיומו של "כלל ישראל" בארץ ובמחויבות המגזר החרדי כלפיו.

כעת, לאחר הצגת רקע מקוצר זה, ניתן לעבור לדיון במוקד השיח הראשון לגבי ההצדקה לפטור דה פקטו. מוקד זה עוסק במספר נושאים. הראשון הוא בעיקר היסטורי: חוקרים שונים העוקבים אחר ההיסטוריה של חרדים במדים, מתמקדים בשינויים בדרך שבה החברה החרדית ראתה ורואה גיוס. סוג זה של דיון מופיע הן בכתיבה אקדמית,¹¹ והן בתקשורת.¹² במסגרת מוקד שיח זה נשאלות שאלות כגון: מהו המקור לנושא גיוס החרדים? מי הדמויות המרכזיות בעולם החרדי הקשורות לסוגיית הגיוס? מהם הנושאים העיקריים שעל סדר היום הציבורי בנוגע לגיוס חרדים?¹³

תת־דיון בתוך נושא זה עוסק בנח"ל החרדי (נצח יהודה), ובתוכניות המקבילות לו. אמנם אין מחקרים אקדמיים רבים בנושא,¹⁴ אך הנושא עולה במסגרת ספרות אוטוביוגרפית ובתקשורת.¹⁵ כמה מהשאלות שנשאלות ונדונות בהקשר זה הן:

1. עד כמה יחידות אלה באמת חרדיות?

2. האם המגויסים הם "חרדים אמיתיים", או שמא "שבאבניקים" (צעירים הנראים חרדים מבחינה חיצונית, אך רחוקים מאורח חיים חרדי) או בכלל ציונים־דתיים?

3. כיצד הן מתנהלות?

4. האם הן מצליחות להעביר את המגויסים תהליך סוציאליזציה כדי שיהפכו ל"אזרחים טובים"?

5. האם עיקר המתגייסים הם חרדים מזרחיים, תוך מתן פטור לחרדים אשכנזים?

הנושא השני במוקד שיח זה הוא הלכתי. זהו דיון פנימי בעיקרו שמוביל המגזר הציוני־דתי, ללא התייחסות הלכתית אמיתית מצד פוסקים חרדים. הדוברים ההלכתיים בנושא אינם מתמודדים ישירות עם העמדה החרדית, אלא דנים עצמאית בנושא הגיוס לצה"ל מול לימוד תורה דרך פריזמה הלכתית. במובלע, יש בדיון ניסיון להוכיח שהעמדה החרדית שגויה הלכתית. רבנים (כמו הרב אהרון ליכטנשטיין המנוח), משפטנים (לדוגמה אביעד הכהן והשופט העליון המנוח מנחם אלון), כמו גם דמויות ציבוריות נוספות, התעמתו עם הנרטיב החרדי בהקשר הלכתי והתנגדו לו.¹⁶ לאחר 7 באוקטובר, באופן יוצא דופן, הוציא הרב תמיר גרנות, ששכל את בנו בקרב, סרטון שבו התעמת עם הנרטיב החרדי ישירות.¹⁷

קשה יותר למצוא כתיבה הלכתית חרדית על הגיוס. בעולם החרדי הרעיון שאפשר לשרת בצבא (כל צבא, ולא רק בצה"ל) ולהישאר דתי, שגיוס יכול להיות מותר הלכתית לשרת, או ששירות צבאי יכול להיות חשוב יותר מלימוד, הוא בלתי נתפס.¹⁸ סקירה של העיתונות החרדית בישראל מבהירה שהשיח יוצא מנקודת הנחה שלימוד תורה תמיד חשוב יותר משירות צבאי.¹⁹ לעיתים, קולות חרדיים יודו שהנושא מורכב יותר כשמדובר בגברים שאינם לומדים באמת,²⁰ וחרדים רבים מבינים שיתר החברה הישראלית אינה מקבלת את תפיסת המציאות שלהם.²¹ עם זאת, הדבר אינו משנה את ההנחה הבסיסית שלימוד תורה בעולם החרדי הוא סיבה (לא תירוץ) מוצדקת לחלוטין לאי גיוס.

הנושא השלישי במוקד שיח זה הוא פוליטי־משפטי: האם אפשר חוקית לאפשר פטור כלשהו במדינה שבה מתקיים גיוס חובה על פי חוק? נושא זה מציג את הפטור כניגוד חריף לעקרון השוויון: כל האזרחים במדינה הם שווים חובות וזכויות, ופטור דה־פקטו של החרדים משירות מפר עקרון זה.²² נושא זה בדרך כלל מסתכל על סוגיית הפטור כמקרה בוחן בהקשרים פוליטיים־משפטיים רחבים יותר. לדוגמה מאחר שפניות רבות לבג"ץ בנושא גיוס חרדים הגישו אזרחים מן השורה, הדבר הוא מקרה בוחן לבחינת זכות העמידה.²³ באופן דומה, ניתן להציג את נושא גיוס החרדים כמקרה בוחן ביחסי הכוחות בין בג"ץ לממשלה. גם בנושא זה יש כותבים המתמקדים בהיבט ההיסטורי־משפטי־פוליטי של הפטור.²⁴ נושא זה כולל גם עיונים בחוק טל.

החוק יוצא מנקודת הנחה כי אי אפשר לגייס את המגזר החרדי בכפייה. עם זאת, כדי לאפשר לצעירים חרדים להיכנס בסופו של דבר לשוק העבודה – אינטרס של החברה והמדינה – הציע מסלול שירות צבאי גמיש ואת השירות הלאומי־אזרחי כחלופת שירות צבאי. בפברואר 2012 פסל בג"ץ את החוק, והכנסת לא הצליחה למצוא פתרון חוקי אחר לנושא.

הנושא האחרון במוקד שיח זה הוא בעיקר נורמטיבי, ושואל האם חוק טל היה "טוב" מנקודת מבטה של המדינה: האם החוק הביא לעלייה במספר החרדים ששירתו (בצבא או בשירות לאומי־אזרחי)? האם הוא אפשר לחרדים רבים יותר לעזוב את עולם הישיבות ולהצטרף לשוק העבודה?²⁵ בהקשר ההיסטורי, יש

הרואים את הנושא דרך פריזמה משפטית בלבד. לדוגמה פרופ' גדעון ספיר²⁶ מנסה לנסח כללי משחק לדיון הפוליטי בין הממשלה למנהיגות החרדית. על אף שהדבר עשוי להישמע הגיוני לאזניים חילוניים, טרמינולוגיה וז'רגון אלה חסרי משמעות בעולם החרדי. ספיר רוצה לדון בשוויון בפני החוק, אך תפיסת העולם החרדית רואה את הסוגיה באור אחר לחלוטין. לדידה, השוויון דווקא נשמר בקפידה.²⁷ מדובר בשני מונולוגים המתרחשים בו בזמן, ולא בדיון, כאשר כל צד משוכנע שהוא צודק. מוקד שיח מתקיים מאז קום המדינה ומוזכר תדיר. לעיתים קרובות הוא עולה יחד עם מוקד השיח הבא. הוא מופיע בקביעות במחקרים אקדמיים, ומוזכר על ידי פוליטיקאים ואנשי ציבור לעיתים קרובות. כאמור, כל צד מחופר לחלוטין בעמדתו בנוגע לחוקיות ולמוסריות של המצב הנוכחי. האם ניתן לעודד חרדים להתגייס?

מוקד שיח זה מתמקד ביכולתה של החברה הישראלית לשכנע חרדים להתגייס או להשתתף בשירות הלאומי-אזרחי. נקודת המוצא של מוקד שיח זה היא שהגיוס רצוי, וכי חרדים שאינם משרתים עוברים על החוק או למעשה מתנהגים באופן לא מוסרי מכיוון שאינם שותפים להגנה על המדינה בגופם. הדיונים העיקריים הם של כותבים שאינם חרדים (אקדמאיים, דמויות ציבוריות, אנשי תקשורת), בדגש על המלצות מדיניות. כותבים חרדים מתמקדים בניגוח הנחת היסוד של מוקד השיח, שגיוס חרדים הוא אפשרות מעשית. לטענתם, מכיוון שצה"ל אינו מסוגל לספק סביבה המתאימה באמת לאורח החיים החרדי, חרדים שמתגייסים מבינים לאחר מעשה שגיוס הוא טעות, או במקרה הגרוע הופכים לחילונים.²⁸ כלומר פטור מגיוס ודחיית שירות הם רכיב מובנה באזרחות החרדית,²⁹ ועל כן עידודם להתגייס פשוט אינו מעשי.

שלוש הנקודות המרכזיות במוקד השיח הנוכחי הן: האם אפשר להגדיל את כמות המתגייסים החרדים; עד כמה גיוס תורם לאינטגרציה של חרדים בחברה לאחר השירות; והאם יהיה אפשר להמיר שירות צבאי בשירות לאומי-אזרחי בקהילה החרדית ולראותו כאופציה ראויה, שוות ערך לשירות הצבאי?

במשך כמה עשורים עסקה החשיבה על דרכים לשכנע חרדים להתגייס מרצון בגיבוש מערכת של "גזרים" ו"מקלות". שילוב של רווחים אישיים וסנקציות עבור מתגייסים/נמנעים מגיוס, ורווחים וסנקציות עבור המגזר כולו. המכון הישראלי לדמוקרטיה (IDI), לדוגמה, הציג כמה המלצות מדיניות במהלך השנים.³⁰ המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) פרסם אף הוא מחקרי מדיניות בנושא,³¹ כמו גם אחרים.³²

הסנקציות כוללות הפסקת מימון ממשלתי לשיבות שאינן שולחות תלמידים לאלומדים להתגייס, ומשפט צבאי לנמנעים מגיוס. תמריצים כוללים יצירת מסלולי שירות מותאמים לחרדים, מענקים כספיים אישיים מהמדינה למתגייסים מוקדם, פיצוי כספי לשיבות שמעודדות תלמידים להתגייס, וכן שצה"ל יגייס רק חרדים שהוא זקוק להם, בעוד אחרים ישוחררו. כל המלצות מדיניות וטיעוניה.

ככלל, מחקרי מדיניות מדגישים שבשל מגמות דמוגרפיות, הקהילה החרדית הולכת והופכת לאחוז גבוה יותר מהחברה הישראלית ולכן גיוסה בלתי נמנע. אם נוער חרדי שאינו לומד יתגייס – הדבר ישתלם לכלל המגזר. תהיה יותר הכרה ולגיטימציה ללומדים "הרציניים"; החברה החרדית תיהנה מאיכות חיים טובה יותר בשל השתתפות בשוק העבודה; ובסופו של דבר, המדינה תמשיך לממן ישיבות.

מכאן המחקר מדגישים ששירות צבאי תורם ל"ישראליות" של המגזר ולשוק העבודה.³³ זו אינה בהכרח אג'נדה שהמנהיגות החרדית מבקשת לקדם, ובוודאי שלא מטרה או תמריץ עבור ההנהגה החרדית.³⁴ מנגד, נראה שפרטים מהחברה החרדית מבינים את יתרונות השירות, ומוכנים לשקול את האפשרות של גיוס. חיילים חרדים ומשוחררים משירות מדווחים על האופן שהשירות שלהם העניק להם מיומנויות חדשות ואיכות חיים גבוהה יותר – והדברים מחלחלים.³⁵

ראש הממשלה בנימין נתניהו בוועדה לשוויון בנטל השירות הצבאי בכנסת, ירושלים, 21 במאי 2012. צילום: לע"מ

במהלך השנים התקיים משא ומתן בין ההנהגה החרדית למדינה בסוגיית הגיוס. במסגרת מוקד שיח זה, העוסק בעידוד שירות חרדים, אחד מתת־הנושאים לדיון הוא נושא הסנקציות – האישיות והמוסדיות. יש הטוענים בזכותן של הסנקציות, ואחרים טוענים שרק יעודדו התבצרות בקרב המגזר החרדי.³⁶ לשם הבנת הדיון חשוב להזכיר את ועדת שקד, ואת החוק שהוצע בהשראתה. לאחר שפסק הדין של בג"ץ קבע שחוק טל אינו חוקתי, גיבשה ועדת פרי (2013) הצעת חוק שהרחיבה ועדת שקד (2014). הצעת חוק הגיוס החדשה הציעה תהליך דו־שלבי: בשלב הראשון, שהיה אמור להתקיים במהלך שלוש השנים (2014–2017), לא יהיה גיוס בכפייה, ותלמידי ישיבות יוכלו להמשיך ולדחות את שירותם. הרעיון היה שבמהלך שלב זה המגזר החרדי יתכונן לשינויים המוצעים. בה בעת, בתקופה זו היה על החרדים לעמוד במכסות של מתגייסים. כלומר המדינה ציפתה לשיתוף פעולה מהמגזר החרדי, ושההנהגה תעודד צעירים שאינם לומדים באמת – להתגייס. מצד אחר, אם לא יעמדו במכסות יהיו לכך ההשלכות (בעיקר כלכליות).

ועדת שקד קיוותה לנצל את תקופת המעבר כדי לעודד חרדים להיכנס לשוק העבודה. במהלך התקופה, גברים מעל גיל 24 היו יכולים לקבל פטור משירות ולהצטרף למשק. גברים בגילאים 18–24 היו יכולים להאריך את הפטור עד גיל 24, ואז להצטרף לשוק העבודה. כלומר תקופה זו הייתה אמורה לסייע לחרדים להתאים את עצמם למציאות חדשה, תוך הצגת רעיון המכסות, ועידוד מחזורים שלמים של צעירים לעבוד חוקית.

בשלב השני (החל מיולי 2017) עדיין יוכל שר הביטחון לאשר דחיית שירות עבור לומדים, אך המכסות (לגיוס צבאי או שירות לאומי-אזרחי) יהיו מחייבות. אם תהיה עמידה בהן – אלה שקיבלו דחיות יוכלו להמשיך לעשות זאת עד גיל 26 – ואז יקבלו פטור סופי. ללא עמידה במכסות – כל החרדים בני 21 יפכו לחייבי שירות, ויהיה אפשר לעצור את מי שלא יתייבב. בהתאם להמלצותיה קיצרה ועדת שקד את משך השירות הצבאי הקבוע בחוק לגברים מ־36 ל־32 חודשים, והציבה שוב את המשוואה שגיוס חרדים פירושו הקלה בשירות לכולם. הדבר ברור גם משמה הרשמי של הוועדה: ועדת השוויון בנטל.

מבחינה זו, ועדת שקד בחרה בהתמודדות אחרת עם נושא הגיוס. בעוד חוק טל הגיע למסקנה שלא יהיה שוויון בנטל מכיוון שאורח החיים החרדי אינו מאפשר גיוס כלל ולכן יש למצוא פתרון אחר, ועדת שקד החליטה שזהו מחיר שהחברה הישראלית אינה מוכנה לשלם. ייתכן שמכיוון שפסק הדין של בג"ץ בנוגע לחוק טל קבע למעשה שפטור לא שוויוני באופן בוטה אינו חוקי, ועדת שקד הלכה לכיוון אחר.

הוועדה הדגימה שוויון, במובן הצר של המילה, הוא הפריזמה שמוקד שיח זה נתפס דרכה. החברה הישראלית רואה בגיוס נטל שכל החברה חייבת לשאת בו באופן שווה, ורק שירות במדים יכול להיחשב ככניסה מתחת לאלונקה. כל ניסיון להחליף את השירות הצבאי באפשרות אחרת – אינו נתפס כשוויון. זהו מוקד השיח שהתקשורת מתמקדת בו בדרך כלל (כולל בתקופה שלאחר 7 באוקטובר).

ב־2015 בוטל חוק הגיוס החדש, והסנקציות שרצה להטיל; ב־2017 נפסל על ידי בג"ץ, בטענה (החוזרת) שמדובר בחוק הפוגע קשות בעיקרון השוויון. מאז יולי 2023 אין חוק המאפשר פטור לתלמידי הישיבות – מה שהביא להגשת עתירות בנושא מיד לאחר פקיעתו.³⁷

התייחסות לגיוס כתנאי לאזרחות שווה מתנגש עם תת נושא נוסף במוקד שיח זה, המתמקד בשימוש בשירות לאומי-אזרחי כחלופה הולמת לשירות הצבאי. נושא זה נדון בהרחבה מאז חוק טל, וממשיך גם כעת. על פי הפטור הניתן להן בחוק, נשים דתיות יהודיות, כמו גם נשים לא-יהודיות וגברים ערבים בעלי אזרחות ישראלית (לא כולל דרוזים, שומרונים וצ'רקסים), יכולים להתנדב לשירות לאומי-אזרחי. השירות כולל תפקידים שונים בתחום החינוך, הבריאות, וכן במטרה ובמשרדי ממשלה מסוימים. כמה מהתפקידים דומים מאוד לתפקידים צבאיים, ולעיתים חיילים ומתנדבי השירות הלאומי-אזרחי משרתים אלה לצד אלה באותם תפקידים. השירות הוא למשך שנה, עם אפשרות להפסקה בכל עת, אך רבים בוחרים להתנדב לשרת שנתיים.

בתוך תת-נושא זה חוקרים וקובעי מדיניות שואלים שאלות, כאשר המרכזית שבהן מתמקדת בדילמת השוויון: האם שירות לאומי-אזרחי באמת שווה-ערך לשירות הצבאי במובן של תרומה לחברה ושותפות בקולקטיב? ³⁸ שאלה נוספת היא האם אפשר לחייב אדם לשרת שירות לאומי-אזרחי? איזו תרומה נקבל אם נחייב אדם לדאוג לקשיש מאושפז? שירות כזה צריך להינתן בלב שלם כדי שיתבצע היטב.

קול אחד טוען ששירות צבאי מוכרח להיות הנורמה, גם עבור חרדים. ³⁹ לא ייתכן שתהיה חובת גיוס עבור כלל החברה, ולחרדים תתאפשר חלופת גיוס – שאינה כוללת סיכון חיים ושאינה כפייה – שתקנה להם זכויות שוות-ערך למי ששירתו במדים. קול אחר טוען שאם הבחירה היא בין פטור כולל לשירות לאומי-אזרחי – שירות כלשהו עדיף על פני פטור. ⁴⁰

מעניין שכותבים חרדים, אינם עוסקים בנושא השירות הלאומי-אזרחי כלל. לעומת זאת, רוב האזרחים בישראל מקבלים את הרעיון ששירות לאומי-אזרחי יכול עקרונית להיות תחליף מקובל לשירות הצבאי, במקרים מסוימים. עם זאת, הרעיון ששירות זה יהיה פתרון גורף לכלל החרדים אינו זוכה לתמיכה מרובה.

תת-נושא לא מפותח במוקד שיח זה עוסק בשילוב חרדים בצה"ל ביחידות מגזריות בהיקף נרחב. ⁴¹ עם זאת, חשוב לזכור כי דוד בן גוריון בזמנו התנגד ליחידות מגזריות שעשויות לפגוע בלכידות הכוח, כפי שקורה בצבאות שעושים שימוש במבנה כזה (לדוגמה צבא הודו). ⁴² פתרון זה טומן בחובו בעיות ארגוניות וחברתיות רבות שיש לתת עליהן את הדעת.

עבור המגזר החרדי, מוקד שיח זה העוסק באפשרות הגיוס בפועל מגלם את עיקר הבעיה. עבור חלקים מהקהילה החרדית, ובמיוחד עבור ההנהגה, גיוס הוא "ייהרג ובל יעבור". התגובה של העולם החרדי לעצירת המימון לישיבות, ולעובדה שעל צה"ל להתחיל לגייס אותם מ-1 אפריל 2024, היא כאל גזרת שמד. העיתונות חרדית תופסת את הגיוס כשנאת היהדות והתגובה היא בהתאם, כפי שניתן לראות בעיתונות החרדית. ⁴³ תגובה כזו אינה מאפשרת דיאלוג.

גם כאשר יש דמויות מההנהגה החרדית (הפוליטית והדתית) שמוכנים לדון בגיוס, העיתונות החרדית מרימה קול צעקה בנושא. כתבות וטורי דעה מתארים את הנכנסים לדיאלוג כבוגדים. לדוגמה כאשר ח"כ מנחם מוזס מיהדות התורה נפגש עם חיילים מהמגזר, בחרה התקשורת החרדית לפרסם את קריאות הציבור נגדו. ⁴⁴ עם זאת, יש קולות שמרגישים שצריך לקבל פשרה שמאפשרת לקהילה להמשיך ללמוד, אך גם להיות שותפים בעול ההגנה על המדינה. ⁴⁵ בכלליות, נראה שיש תזוזה מסוימת בתפיסות בנוגע לגיוס, בייחוד לאחר 7 באוקטובר, ונכונות רבה יותר של צעירים חרדים להסתכל על הגיוס בעיניים אחרות. ⁴⁶ מוקד שיח זה הוא היחיד שבו הצדדים מוכנים להקשיב זה לזה במידת מה. החברה הישראלית מבינה שאם ברצונה לשכנע צעירים חרדים להתגייס, עליה להבין את צורכי העולם החרדי מחד גיסא. המגזר החרדי מבין שלא כל הצעירים אכן לומדים, ושאלם ברצונו לשרוד עליו להתגמש בנושא הגיוס מאידך גיסא. בינתיים, הדברים אינם מתרגמים לתוצאות בשטח.

הפגנת מחאה של הציבור החרדי נגד החלטת הממשלה בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל. 2 במרס 2014. צילום: קובי גדעון, לע"מ

האם החברה הישראלית רוצה באמת שחרדים יתגייסו לצה"ל?

מוקד שיח זה פחות נכח בשדה הציבורי עד מרס 2024, והמשתתפים בו עד לאחרונה נתפסו בדרך כלל ככופרים בעיקר. מוקד זה מפקפק בעצם ההיגיון שבגיוס חרדים. שני הנושאים המרכזיים במוקד שיח זה מתמקדים בהשפעה החברתית של גיוס החרדים על צה"ל ועל החברה הישראלית; והאם גיוס החרדים הוא בעיה "אמיתית" או בעיקר רגשית-אידיאולוגית? על אף שמדובר במוקד שיח שהוא בעיקר פנימי בתוך החברה הישראלית הכללית, החרדים תורמים לו באמצעות הדגשת שתי נקודות: גיוס חרדים ישפיע על צה"ל באופן שנתפס על ידי רוב החברה הישראלית כשליילי (יגורר, למשל, הדרת נשים); ושככל שהחברה הישראלית תלחץ יותר – כך תתנגד החברה החרדית לגיוס. מכאן שבטווח הארוך גיוס בכפייה הוא בזבוז זמן, כסף ומאמץ.⁴⁷

מוקד שיח זה מזהה שני כשלים מרכזיים בדיון בגיוס חרדים: ראשית, העולם החרדי לא מבין את המשקל האמיתי שהחברה הישראלית מייחסת לנושא הגיוס, ואת האופן שבו החברה החרדית מצטיירת בשל רצונה בפטור.⁴⁸ הבנה שגויה זו מונעת מהעולם החרדי להתייחס לנושא באופן נכון, ותגובותיו רק מגבירות את האנטגוניזם כלפיו. כפיית גיוס לא תפתור נקודה זו ורק תחמיר אותה.

שנית, רוב הישראלים לא מבינים את המחיר – הכלכלי, החברתי ובשינויים שבתוך המערכת הצה"לית – שיצטרכו לשלם כדי לגייס חרדים בהיקפים גדולים. חייל חרדי הוא יקר.⁴⁹ צה"ל יצטרך לשלם משכורת גבוהה יותר לכל חייל נשוי, ועוד יותר על כל ילד שיש לאותו חייל. חייל חרדי, שבדרך כלל מבוגר יותר וכבר נשוי עם ילדים, בשונה מחייל "רגיל" בשירות סדיר, עולה אלפי שקלים יותר מחייל "רגיל".⁵⁰ נוסף על כך, כשרות חרדית, שהיא מחמירה יותר מהנהוג כעת בצה"ל, יקרה אף היא. אם החייל החרדי אינו נשוי, אך מנותק ממשפחתו בשל הגיוס (או מסיבות אחרות), הוא זכאי להטבות כספיות בהיותו "חייל בודד". אף על פי שעלויות אלה נשמעות קטנות יחסית, אם צה"ל יתחיל לגייס חרדים בהיקפים גדולים הן יחלו להצטבר. צה"ל היה מעדיף לגייס חיילים חרדים צעירים יותר, שבתקווה טרם נישאו ואין להם ילדים, מכיוון שיהיו זולים יותר. עם זאת, אפילו חיילים אלה יעלו למשלם המיסים יותר מחייל "רגיל".⁵¹ מנגד, החברה החרדית מעדיפה לגייס חרדים מבוגרים ונשואים, שהסיכוי שיעזבו את החברה החרדית קטן יותר.

נוסף על הפן הכלכלי, במציאות הנוכחית גיוס חרדים בכפייה יכניס למערכת הצה"לית ללא מוטיווציה, או עם מוטיווציה נמוכה. האם יהיה אפשר לסמוך על חיילים אלה בשדה הקרב? מה יקרה אם רבנים יורו להם לנהוג באופן שאינו עולה בקנה אחד עם פקודות הצבא? האם כדאי באמת לגייס חיילים כאלה? המחיר

החברתי בתוך צה"ל יהיה מורכב אף יותר. חיילים חרדים ככל הנראה יתגייסו ליחידות מגזריות שבהן רמות כשרות מחמירות יותר, תפילות ולימוד תורני במהלך השירות הם חובה לכלל חיילי היחידה, ובכלליות אורח החיים ביחידות אלה יהיה חרדי.⁵² בהתאם לכך, נשים לא תוכלנה לשרת במקומות הללו. כבר במציאות של היום שבה יש יחידות חרדיות, צה"ל עושה מאמצים רבים להבטיח סביבה חרדית בתוך המערכת הצבאית. זאת לאחר שנים של תלונות בדבר התקלות השונות ביחידות החרדיות.⁵³ גיוס חרדים במספרים גדולים יחייב את צה"ל להקפדה יתרה אף יותר בנושא, וכפי שנושא "השילוב הראוי" שינה התנהלויות בשטח, כך צפוי שגם גיוס חרדים בהיקפים גדולים ישפיע בתחום זה.

ברור מכאן שאופיו של צה"ל ישתנה בעקבות גיוס חרדים. השפעה זו תתבטא בשלושה מוקדים: עליית הנראות הדתית ביחידות; הדרת נשים מיחידות רבות בשל לחץ מהמחנה החרדי; ועליית הסיכון לשבירת לכידות בתוך הכוח. אם המאבק לשילוב נשים בצה"ל בשנים האחרונות התמקד בנושא של כניסתן לשירות קרבי, הרי שכניסת חרדים תגביל דווקא את הימצאותן בתפקידי הדרכה ופיקוד, ת"ש, שלישות וכיוצא באלה. רוב תפקידי ההדרכה בצה"ל מאוישים על ידי נשים (כולל מדריכות אימון גופני, מדריכות טנקים, ירי, מרגמות, נהיגה ועוד), כמו גם רוב מש"קיות הת"ש, מפקדות הכשרות (כולל לחיילי מקא"מ). נשים נמצאות בכל מערכי המשא"ן בצה"ל, ובתפקידי פיקוד בתפקידים של תומכ"ל וביחידות עורפיות. גיוס חרדים בהיקפים גדולים ידרוש מצה"ל שינויים במבנה הארגוני הפנימי של צה"ל, כולל הקצאת גברים למקצועות הדרכה במקום לתפקידים קרביים. במציאות שאחרי 7 באוקטובר נראה שיש פתח רב יותר לשילוב נשים ביחידות לוחמות לנוכח התנהלותן המוצלחת בשדה הקרב. שילוב חרדים עשוי להשפיע גם על תהליך זה.

דברים אלה עולים לדיון בתקשורת, ובוודאי בתקופה הנוכחית. כפי שכתב בעבר קובי ניב: "אם יתגייסו אכן החרדים בהמוניהם, כצעקתכם, הרי צה"ל יצטרך לשנות את כל אופיו כדי שהללו יוכלו לשרת לפי אמונתם, וזה מה שהצבא צריך? זה מה שאתם רוצים? והרי אם זה יקרה, אתם תזעקו 'הדתה' עד לב השמים, נכון? אז תפסיקו כבר לבלבל בשכל עם 'השוויון בנטל'".⁵⁴ טענה זו רק התחזקה.

פירוק הצבא ליחידות מגזריות יחתור תחת הרעיון שבצה"ל נפגשים כל חלקי החברה הישראלית ונוצרת היכרות. ברמה הארגונית, הפרדת הכוח ליחידות מגזריות יכולה ליצור בעיות נוספות. לא לחינם הנטייה בצה"ל היא לפרק יחידות מגזריות (כמו גדוד חרב הדרוזי ב־2015) ולא להקים חדשות.

בדומה לכך, גם חרדים מתייחסים להשלכות החברתיות של גיוסם על צה"ל, ומודעים להשפעתו האפשרית עליהם. במאמר דעה הצהיר הפובליציסט החרדי ישראל כהן במפורש: "אם החרדים יתגייסו בהמוניהם (ויצטרפו לציונות הדתית) [...] צבא העם יעבור שינוי משמעותי והדתה של ממש, ולכך החילונים לא יכולים להסכים. ואם המציאות תהיה הפוכה, והחרדים שיתגייסו יעברו תהליך של חילון והיטמעות במרחב הישראלי, לכך המנהיגות החרדית לא תוכל להסכים".⁵⁵ בשורה התחתונה, מוקד שיח זה גורס כי גיוס חרדים אינו רצוי, והדבר יערער את כל המבנה החברתי בצה"ל.⁵⁶ כלומר עדיף להשאיר את המצב הקיים, ולמצוא פתרון אחר לשירות חרדים. אולי בשירות לאומי-אזרחי.

הטקטיקה החרדית במוקד שיח זה היא להשתמש במקורות שאינם חרדיים כדי לחזק את עמדתם שגיוס המוני של חרדים – ודאי בכפייה – יהיה טעות קשה. התקשורת החרדית מרבה לצטט דמויות ציבוריות האומרות שהצבא אינו זקוק באמת לחרדים.⁵⁷ כמה מהכותבים החילונים מסכימים שהלחץ יחזור כבומרנג,⁵⁸ אבל גם עשוי להזיק בצורות נוספות: יביא לביטול הגיוס בכללותו, ויסתום את הגולל על דמותו של צה"ל כצבא העם.⁵⁹

ב־29 במרס 2024, בסוף השבוע שלאחר שקבע בג"ץ שאין להעביר יותר מימון לשיבות החרדיות, נראה שהשיח המרכזי בעיתונות הישראלית הלא־חרדית סביב הנושא מוכן היה לקבל את העובדה שאי אפשר לגייס חרדים. כותבים רבים אמרו: הסיפור נגמר. נשחרר את החרדים לדרכם, ונלך אנחנו לדרכנו.

על אף שיש כותבים חילונים ודתיים-לאומיים שתומכים (או מקבלים את האפשרות) בפטור עבור החרדים, לא כל הכותבים החרדים מסכימים עם דעות אלה. במאמר דעה מ־2014 תקף דוד רוזנטל, פובליציסט חרדי ואיש תקשורת, את ההנהגה הפוליטית החרדית. לדבריו, ההנהגה נכשלה מכיוון שאינה מבינה שאם היא מעוניינת באמת ובתמים לנהל באופן נכון את נושא הגיוס – עליה להתפשר. לכפות על הצד האחר להסכים למשהו – רק יגביר שנאה והתנגדות. קולות דומים נשמעים גם ממקורות אחרים בתוך העולם החרדי בתקופה האחרונה.⁶⁰

מוקד שיח זה (לפחות עד 7 באוקטובר) נתפס כשולי ובעייתי; הרעיון ששוויון הוא הכרחי, מנע מאשכול זה להתפתח. נראה כי ההתפתחויות האחרונות מפיחות רוח חדשה במוקד שיח זה.

מלש"בים חרדים בדרכם לבקו"ם. צילום: אתר צה"ל

בסופו של דבר, מדובר בגבולות הקולקטיב

לאן הדיון ממשיך מכאן והאם יש תקווה לשיח? במציאות של 2024 ייתכן שהגיע הזמן לדיון אמיתי. פסיקתו של בג"ץ עשויה להביא את החברה הישראלית בדיוק לנקודה שכזו. אחד המפתחות האפשריים לפתרון נמצא באופן התנהלותם של חיילי המילואים בעולם שלפני 7 באוקטובר.

בשני העשורים האחרונים הצליחו חיילי המילואים לשנות את האופן שבו החברה וקובעי מדיניות רואים את המערך. במקום לדון בשירות המילואים במונחים של שוויון שינה הדיון כיוון, והתנהל סביב רעיון ההוגנות.⁶¹ אם החברה הישראלית תהיה מוכנה לראות גיוס חרדים באופן דומה, אולי גם הדיון סביב גיוסם יוכל להשתנות. מנגד, אירועי 7 באוקטובר שינו את כל המערכת המושגית של נושא הגיוס. הצורך הפרקטי הבסיסי ביותר מחייב גיוס רחב יותר משהיה: ויתור על כוח האדם החרדי משמעו הטלת עומס רב על יתר החברה. קשה לדבר על הנושא במונחי הוגנות במציאות הנוכחית. עם זאת, גם כיום יש קולות המוכנים למשוואה שמדברת על הוגנות במקום שוויון.⁶² כמו כן, כאמור, שילוב חרדים עלול לשנות את אופיו של צה"ל, ולא ברור שזהו מחיר שהחברה הישראלית מעוניינת לשלם.

תפיסת היסוד של צה"ל כצבא העם תיפגע במקרה של שינוי השיח. החברה הישראלית סבורה ששירות צבאי מאפשר מפגש בלתי אמצעי לכלל האזרחים בה. שירות צבאי אמור ליצור זהות קולקטיבית, ולאפשר לפרטים בחברה לבנות מכנה משותף ובסיס לחיים משותפים.⁶³ אם תוותר על גיוס חרדים, היא למעשה משרטטת מחדש את גבולות הקולקטיב ומוציאה מתוכו את המגזר החרדי רשמית. פטור כולל לחרדים כשגיוס חובה עדיין קיים עבור יתר האזרחים – יהיה הצהרה רשמית שאין כל ציפייה שהחברה החרדית תהיה חלק מ"אנחנו", הקולקטיב הישראלי. החרדים הם "הם"; "אחר".

כאשר החברה דורשת מהחרדים להתגייס – היא מזמינה אותם להיות חלק מהקולקטיב: לשרת עם כל חלקי החברה, ולאחר השירות לעבוד וללמוד לצידה. זוהי הזמנה שאינה מובנת מאליה. כאשר מדובר באזרחים ערבים-ישראלים, החברה מקבלת בהבנה פטור מגיוסם. אין כלל דיון ציבורי סביב העובדה שאזרחים ערבים אינם משרתים, אך זכאים לזכויות מלאות.⁶⁴ אם החברה הישראלית תקבל בהבנה פטור מלא לחרדים, המשמעות היא שהקולקטיב רואה בהם קבוצת מיעוט נפרדת. לשינוי כזה יש השלכות, והמגזר החרדי צריך להבין את משמעות הפטור גם ברמה הזאת. בתשובת איחוד הישיבות באר"י לבג"ץ 6477/23 נכתב באופן ברור: "איחוד הישיבות באר"י [בארץ ישראל] יבקש להדגיש כי הציבור החרדי אינו מעוניין להיות מותך ב'כור

ההיתוך' [של צה"ל]" (הדגשות במקור, עמ' 4). כלומר ההנהגה החרדית מבינה היטב שהיא מוציאה את עצמה מהכלל, ורוצה בכך.

עם זאת, גם אם החרדים רוצים לשמר את זהותם הנפרדת, הם עדיין רואים עצמם כחלק מהקולקטיב היהודי (אם לא הישראלי).⁶⁵ בשנים האחרונות יותר צעירים חרדים מרגישים קשר למדינה ועוברים תהליכי "ישראליות", למרות ההצהרה הברורה לעיל. ייתכן שדווקא צעירים אלה מוכנים לעשות את הצעד ולהצטרף לכלל, ויהיה אפשר להגיע לפשרה מלמטה שתאפשר גיוס של חרדים ולא תחייב את צה"ל לשנות את אופיו באופן בוטה. מודל השילוב של נשים דתיות (שגם הוא החל מלמטה) עשוי לסמן את הדרך לגיבוש פתרון שכזה. מנגד, אי אפשר להתכחש לעובדה שגיוס חרדים – בכל צורה שתהיה – ישפיע על אופיו של צה"ל. שילוב חרדים ישפיע על מבנה הכוח, על תוכניות ההכשרה ועל תקציב הביטחון. צה"ל והחברה הישראלית צריכים לחשוב איזה מחיר הם מעדיפים לשלם. מחיר השילוב או מחיר הוויתור.

ברצוני להודות לנחשון פרז על הערותיו הבונות לטייטה קודמת של מאמר זה ולניבה אהרוני, עוזרת המחקר למאמר זה. גרסה מוקדמת של המאמר התפרסמה כפרק בספר Kimmy Caplan and Nissim Leon (eds.) Contemporary Israeli Haredi Society, Routledge, 2023.

שלט על ישיבת פוניב' בבני ברק ב־1 באפריל 2024, יום כניסת פסיקת בג"ץ לתוקף: "או חרדי או צבא". צילום: ניצן כהן

להאזנה לפודקאסט העוסק במאמר לחצו כאן

להרשמה לערוץ הווטסאפ החדש של "מערכות" לחצו כאן

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] Rosman, E. (2016). Identities We Think We Have: Why The Military Might Help Build Nations in their Own Mind, Res Militaris 6(2)

[2] בראון, ב' (2017). מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים. עם עובד; ארנוולד, מ' (2017). החרדים במלחמת העצמאות. מודן; פרנקל, י' (תשנ"ד). היהדות החרדית והדתית בירושלים בתקופת המצור. הצינונות יח, עמ' 280–249; כהן, י' (תשנ"ד, 1994, מהדורה שנייה). גיוס כהלכה: על שחרור תלמידי ישיבות מצה"ל. הקיבוץ הדתי; פינקל, מ' (ינואר 2024). מודל של יחידות "מגזריות" כפתרון המתח בין צרכי המגזר וצרכי צה"ל. מערכות 501, עמ' 58–65.

[3] היום מרבית החרדים מקבלים את מדינת ישראל כעובדה מוגמרת. מרביתם מדברים עברית, בוחרים ונבחרים, ובאופן כללי, משתתפים בחיים הציבוריים בישראל. בראון (2017)

- [4] ורהפטיג, ז' (1988). חוקה לישראל: דת ומדינה. מסילות, עמ' 229–261
- [5] בראון (2017); ארנוולד (2017), עמ' 262–265
- [6] בראון (2017); ורהפטיג (1988); כהן (תשנ"ד, 1994); ברק-ארז, ד' (2010). גיוס בחורי הישיבות: מפשרה למחלוקת. בתוך: ד. הכהן ומ. ליסק (עורכים) צומתי הכרעות ופרשיות מפתח בישראל. אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 13–39; Drory, Z. (2009). The NAHAL Haredi: The God-Fearing Battalion of the IDF. ;39–13-194 .Journal of Political and Military Sociology 37(2), pp.
- [7] בבא בתרא, 7
- [8] הלכות מלכים ומלחמותיהם, ה'
- [9] Cohen, S.A. (1997). The Scroll or the Sword? Dilemmas of Religion and Military Service in Israel. Harwood Academic Press 1997; Rosman-Stollman, E. (2014). For God and country? Religious student-soldiers in the Israel Defense Forces. University of Texas Press
- [10] Nissim, L. (2017). The Haredi Scholar-Society and the Military Draft in Israel: Counter-Nationalism and the Imagined Military Symbiosis. In: E. Lewin, E. Bick & D. Naor (eds.). Comparative Perspectives on Civil Religion, Nationalism, and Political Influence. IGI Global, pp. 210-225; Stadler, N., & Ben-Ari, E. (2003). Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Contemporary Israel. Israel Affairs, 9(4), pp. 17-48; Stadler, N. (2007). Playing with Sacred/Corporeal Identities: Yeshivah Students' Fantasies of Military Participation". Jewish Social Studies, 13(2), pp. 155-178; Hakak, Y. (2009). Haredi Male Bodies in the Public Sphere: Negotiating with the Religious Text and Secular Israeli Men. Journal of Men, Masculinities and Spiritualities, 3(2), pp. 100-122
- [11] ארנוולד (2017); בראון (2017)
- [12] בן חיים, א' (2002, 23 ביולי). "זה התחיל אצל בן גוריון". YNET; הוברמן, ח' (2017, 24 בפברואר). חרדים לעקבתא דמשיחא. מצב הרוח 423, עמ' 26–28
- [13] מאיר, א. (2002, 2 אוגוסט). צבאות השם. כל העיר, עמ' 68–70; אטינגר, י' (2007, 14 פברואר). אחרי 8 שנים, הנח"ל החרדי מנסה להיות יותר חרדי. הארץ; אטינגר, י'. (2015, 14 מרס). הונאת חוק הגיוס: יותר הזיק מהועיל להתגייסות החרדים. הארץ; כהן, ג' (2017, 8 אוגוסט). צה"ל לא עומד ביעדי הגיוס של חיילים חרדים שנה רביעית ברציפות. הארץ
- [14] Drory (2009)
- [15] אטינגר, י' (2024, 30 במרס). קצינים בכירים מודים: גיוס החרדים נכשל, עדיף שילכו לעבוד. כאן חדשות; זולדן, ד' (2009). חרדים לגורלם. ידיעות ספרים; ארנון, א' (2002, 18 בפברואר). כשעץ השקד לא הצמיח פירות. כיכר השבת; ריפקין, ש' (2013, 10 ביוני). קולה של אמא: הגרסה החרדית. בשבע: אתנחתא, עמ' 8–10; גרוניך, צ' (2015, 10 במרס). "ספרדים לנצח, אשכנזים לגבעתי": האמת על גיוס חרדים. כיכר השבת; נוי, א' (2016, 6 בדצמבר). המזרחים הפכו להיות בשר התותחים של חוק הגיוס. שיחה מקומית
- [16] כהן (1994); הכהן, א' (2002). על חובת השיוויון בשירות צבאי. דעת 74; פירון, ש' (יולי 2012). האמנם פטורים בני ישיבות מגיוס? דעות 57; אלון, מ' (2002). הפטור מגיוס וסרבנות הגיוס. דעת 87; ליכטנשטיין, א' (2002, תשס"א, י"ד בניסן). דרכה של ישיבה – בין אלון שבות לוולוז'ין. עלון שבות, עמ' 39–52
- [17] <https://www.youtube.com/watch?v=-4boCkW-r30>
- [18] זולדן (2009), עמ' 22–27
- [19] מערכת JDN (13, 2016 במאי). מאמר דעה: אנחנו לא חיים בארץ הזו בזכותכם • אתם חיים כאן בזכותנו. חדשות JDN; Shapiro, Y. (2013, July 23). Clearly Explained: Why Orthodox Jews Refuse to Serve in the IDF. Torah .Jews

- [20] מניב, ע' (2024, 16 במרס). כך נראה מנגנון ההשתמטות החרדי מצה"ל. מאקו
- [21] בר און, ד' (2024, 27 במרס). אחד מכל חמישה חרדים תומך בביטול הפטור מגיוס. הארץ
- [22] בן בסט, א', דהן מ' וקרמניצר, מ' (2013). חרדים לצה"ל. המכון הישראלי לדמוקרטיה
- [23] נגבי, מ' (תש"ל-תשל"א). זכות העמידה בענין גיוס בחורי ישיבה (בג"ץ 40/70). משפטים כרך ב, עמ' 640–651
- [24] ברק-ארז (2010); Perez, N. (2014). The Limits of Liberal Toleration: The Case of the Ultra-Orthodox in Israel. *Journal of Church and State*, 56(2), pp. 223-247
- [25] מ. אלרן ו-י. בן מאיר (עורכים), (2012). גיוס חרדים לצה"ל – חידוש חוק טל. המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS); גל, ר' (2024, 30 במרס). עוד בכייה לדורות. *Jokopost*
- [26] ספיר, ג' (2000). גיוס בחורי ישיבות לצה"ל: הצעת מתווה לשיקולים הנורמטיביים הרלוונטיים. פלילים ט, עמ' 217–253
- [27] טוקר, נ' (2023, 13 ביולי). 40% מהציבור החרדי: אנו תורמים הכי הרבה לכלכלה ולביטחון. דה מרקר
- [28] ניסני, ב' (2014, 10 באפריל). הייתי עם זקן גדול וציציות בחוץ – הצבא קלקל אותי. כיכר השבת
- [29] כפי שניתן לראות מתגובת איחוד הישיבות באר"י לבג"צ 6477/23
- [30] בן בסט, דהן וקרמניצר (2013); מלחי, א' (2017). צבא התעסוקה לחרדים. המכון הישראלי לדמוקרטיה; שטרן, י' וזיכרמן, ח' (2013). בין אוהל הסיירם לאוהלה של תורה: מתווה גיוס חרדים לצה"ל. המכון הישראלי לדמוקרטיה; כהנר, ל' ומלאך, ג' (2023). שנתון החברה החרדית, 2023. המכון הישראלי לדמוקרטיה
- [31] אלרן ובן מאיר (2012)
- [32] אילן, ש' (1999). דחיית הגיוס של בחורי ישיבות: הצעת מדיניות. מחקרי פלורסהיימר
- [33] מלחי (2017)
- [34] בראון, ב' (2017). מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים. עם עובד; Nissim, L. (2017)
- [35] מלחי (2017); בר און (2024, 27 במרס)
- [36] גל (2024, 30 במרס)
- [37] ראו: בג"ץ 6198/23; בג"ץ 6199/23; בג"ץ 6477/23; בג"ץ 7525/23; בג"ץ 7955/23
- [38] לוי, י' (2015). שירות חובה או חובה לשרת? תרחישים של שירות אזרחי חובה בישראל. האוניברסיטה הפתוחה; גל, ר' (2010). שירות אזרחי לאומי לחרדים. המכון הישראלי לדמוקרטיה
- [39] בן בסט, דהן וקרמניצר (2013); שטרן וזיכרמן (2013)
- [40] גל (2010)
- [41] פינקל (ינואר 2024)
- [42] רוסמן, א' (יוני 2015). חיילים דתיים בצבא חילוני: על יחסן של המערכות הצבאיות לחיילים דתיים בהודו ובישראל. מערכות 461, עמ' 50–56; Rosman-Stollman, E. (2016). Religious accommodation as a civil-military looking glass: The case of the Indian and Israeli armed forces. *Journal of Church and State* 58.3, pp. 440-461
- [43] למשל אתר בחדרי חרדים בחר להשתמש בציטוטים מגזרות פרעה על בני ישראל ("וכאשר יענו אותו, כן ירבה וכן יפרוץ"). פריינד, א' (2024, 2 באפריל). אחרי פקיעת החלטת הממשלה: צווי גיוס נשלחו לתלמידי ישיבות. בחדרי חרדים. הכותרת הראשית בעמוד באותו יום השתמשה בציטוט מאחת מהקינות על עשרת הרוגי מלכות שנקראת בתפילת יום הכיפורים: "וְאִין שִׁיר רַק הַתּוֹרָה הַזֹּאת"
- [44] שקדי, ח' (2011, 29 במאי). פשקווילים: ח"כ מוזס ייזכר לדראון עולם. כיכר השבת

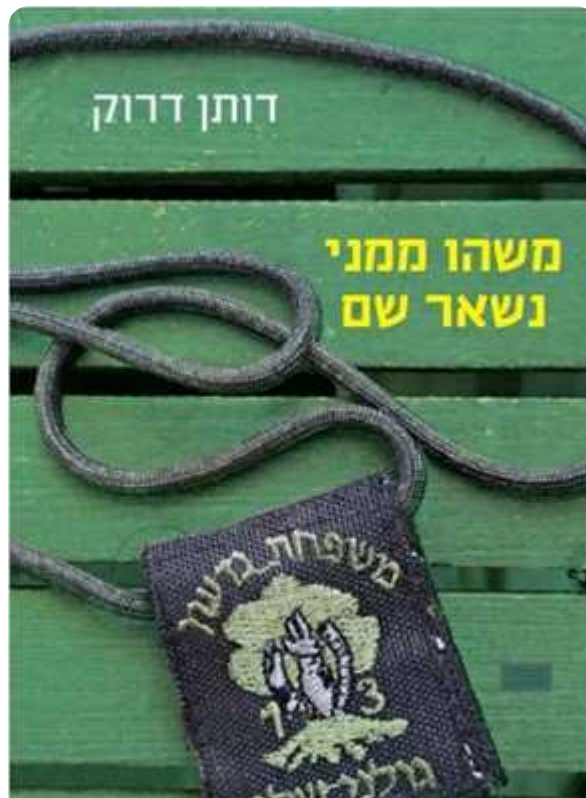
- [45] הדוגמה הבולטת כמובן היא של ישיבת חדוותא – ישיבה לחרדים המעוניינים להתגייס. ערוץ 7 (2023, 14 בספטמבר). לראשונה: גרעין קהילתי ליוצאי צבא חרדים. ערוץ 7; פפר, י' (2024, 22 במרס; תשפ"ד, י"ב באדר ב'). מדוע אנחנו – גם מי שאין "תורתו אומנותו" – לא מתגייסים?! צריך עיון
- [46] בר־און (2024)
- [47] שפיגל, א' (אוקטובר 2012). למה אנו נאבקים לגייס את כל החרדים לצבא? פוליטון 4
- [48] כהן, ד' (2013, 25 ביולי). הדובר החם הבא. Mako
- [49] ממן, ר' (2024, 29 במרס). התג והמחיר. מקור ראשון – יומן, עמ' 18–19
- [50] פרץ, ס' (2013, 14 בפברואר). חייל חרדי עולה לצבא 9,500 שקל בחודש – חייל רגיל רק 4,000 שקל. דה מרקר
- [51] שם; ממן (2024, 29 במרס)
- [52] פינקל (ינואר 2024)
- [53] אטינגר (2007)
- [54] ניב, ק' (2017, 1 בנובמבר). די כבר עם השטות של גיוס החרדים. הארץ
- [55] כהן, י' (2017, 7 באוקטובר). כולם מפסידים מביטול הפטור מגיוס. הארץ
- [56] זהו גם הקו של תשובת איחוד הישיבות באר"י לבג"ץ 6477/23: "אי אפשר לגייס למעלה מ-60,000 חרדים שיהוו מעל שליש כוח הסדיר בצה"ל, ולא לשנות באופן מהותי את אופי השירות בצה"ל" (עמ' 4)
- [57] כהן, י' (2012, 22 בפברואר). הפרקליט שייצג את מר"צ: "אסור לגייס חרדים בכפייה". כיכר השבת
- [58] גל (2024)
- [59] לוי, י. (2012), "המאבק לגיוס חרדים כביטוי לשקיעת "צבא העם", דעות 57.
- [60] פפר (2024, 22 במרס; תשפ"ד, י"ב באדר ב')
- [61] קבילו, א. (2021), השוויון בתרומה למדינה - שימור עקרונ "צבא העם" במודל "אומה חמושה" במאה ה-21, מרכז דדו.
- [62] אטינגר (2024, 30 במרס)
- [63] Rosman, E. (2020). An undergraduate school for the nation: the effect of military service on veterans' social perceptions. Nations and Nationalism 26.4, pp. 1033-1053
- [64] כפי שאכן טוענים במופגן נציגי איחוד ישיבות באר"י בתשובתם לבג"צ 6477/23 (נספח 1)
- [65] פפר (2024, 22 במרס; תשפ"ד, י"ב באדר ב')

מי שנכנס לגיהנום, אין הגיהנום יוצא ממנו עוד: סקירת ספרו של ד"ר דותן דרוק

סרן (מיל') גל פרל , חוקר במרכז דדו 17.07.2024

צמיחה אישית רצועת הביטחון השרפה בסלוקי התאוששות מאירועים קשים

ספר מרתק וקריא על לחימה, פיקוד ואחריות, ובעיקר על התמודדות עם משבר וצמיחה אישית. כיום, נוכח מלחמת "חרבות ברזל", שרבות עתידים לשוב ממנה אחרי שחוו את המראות הקשים של המלחמה והלחימה, מדובר בספר רלוונטי מאוד

דרוק, ד' (2024). משהו ממני נשאר שם. מערכות ומודן

צה"ל, בכמעט שני עשורים וחצי, הוא צבא עסוק. אין לו זמן לעבד, לנתח ולהבין באמת. כשנגמרת לחימה אחת – לרוב מתחילה אחרת. מי שעד לפני רגע בוססו בוואדיות הלבנון – מצאו עצמם פותחים זיגים בקסבאות של שכם וג'נין וסמטאות עזה, ושוב לבנון, ואז שוב עזה; לחימה בטרור הפלסטיני באירועי "שובר גלים", ולחימה במלחמת "חרבות ברזל" ברצועת עזה ובצפון. מתי היה ויהיה זמן לעצור רגע ולהבין מה הלך פה? לא בכדי כתב בשעתו תא"ל (מיל') משה (צ'יקו) תמיר כי זולת מלבם של מי שלחמו שם, או לחלופין איבדו שם את היקר להם מכול, הלחימה ברצועת הביטחון בלבנון תישכח מהזיכרון הציבורי.

בצד קצב האירועים המבצעי המהיר ששאב את הצבא ואתו את הקשב הציבורי לזירה הבאה, ואז לזו שאחריה, הרי ש"אי הנוחות שחש הצבא כלפי תוצאות המלחמה והפצעים העמוקים שפערה בחברה הישראלית האיצו את תהליך ההדחקה המהיר שכבר החל להתרחש"¹. ספרו המרתק של תמיר, מלחמה ללא

אות, היה אחד הבודדים אז שתיארו את לחימת צה"ל (גם אם במבט אישי של מפקד בגולני, לאורך שירותו הממושך) בלבנון.

עד לפני כחמש שנים לא הכירו במערכה הזו, שכללה 15 שנות לחימה ברצועת הביטחון בלבנון, כמערכה של ממש. בשנים האחרונות נוצר עניין ציבורי בתקופה ההיא.² כמה קבוצת הפייסבוק "סיפורים מלבנון – מה שקרה במוצבים", והחלו לצאת ספרים שתיארו את התקופה ובהם ספרו של חיים הר־זהב, עיתונאי ששירת בלבנון כלוחם וכמפקד בחטיבת הנח"ל,³ ומחקר שערך איש המחלקה להיסטוריה בצה"ל, ד"ר אוהד לסלוי.⁴ עתה מצטרף לספרים אלה, ולאחרים, הספר משהו ממני נשאר שם,⁵ שכתב סא"ל (מיל) ד"ר דותן דרוק, חוקר מרכז דדו (גילוי נאות: חברי הטוב), ובו תיאור הקרב בוואדי בריך בלבנון ב־28 באוגוסט 1997, אירוע שצורב בזיכרון הציבורי בשם השרפה בסלוקי. בספר מתאר דרוק כיצד התמודד עימו מאז, כי המשא כבד.

"אני הייתי המ"מ. אני הייתי מפקד העמדה. אני הייתי זה שהוביל כמה מהלוחמים מהאש החוצה, וכמה אל מותם. ככה היה אצלנו – אפס או מאה" (עמ' 243). כך, במשפט לקוני ומצמרר, סיכם את האירוע. משפט קצר שמכיל עולם ומלואו.

בהקדמה לספר מאת קצין חינוך ראשי, תא"ל אופיר ליוס, מ"פ רובאית 13 בקרב, כתב: "הספר מייצג דור שצמח מתוך טופוגרפיה ערכית ומנהיגותית, דור שהונחה על תשתית של חורש ים־תיכוני, על מוצבי לחימה וצירי אספקה ארוכים, דור שהתאפיין בעצמאות רבה, במקצועיות, בתהליכי למידה בלתי פוסקים" (עמ' 11). לדבריו, הדור התאפיין בהקרבה, "בחירוף נפש. דור שפגש נופלים ופצועים מדי שבוע" (עמ' 12).

אולם תיאור הקרב והלחימה בהמשך הוא רק תחילת הסיפור, משום שכמאמר מנחם אנסבכר, שפיקד במלחמת יום הכיפורים על מחלקת לוחמים מגדוד הנח"ל המוצנח בקרב במוצב תל סאקי, "מי שנכנס לגיהנום, אין הגיהנום יוצא ממנו עוד".⁶

לוחם ישן במארב

"מארב הוא בעיקרו ציפייה"

דרוק, בוגר הפנימייה הצבאית לפיקוד שליד בית הספר הריאלי בחיפה, התגייס בשנת 1995 לחטיבת גולני והתנדב ליחידת אגוז. "חוויתי לבנון שלי התחילה במהלך המסלול להכשרה כלוחם באגוז" (עמ' 24), כתב דרוק. לאחר המסלול יצא לקורס קצינים וחזר כמפקד מחלקה לפלוגה הרובאית של גדוד 13 של גולני, עליה פיקד סרן אופיר ליוס. ב־27 באוגוסט 1997 יצא כוח בן 15 לוחמים מהפלוגה הרובאית בפיקוד המ"פ החדש למארב בוואדי סלוקי. הכוח נערך במארב הולם מתריע ופרס שלוש עמדות: אחת בפיקוד המ"פ, שנייה בפיקוד דרוק ושלישית בפיקוד סמל. "מארב הוא בעיקרו ציפייה. המתנה לאויב שיגיע, אם יגיע. לעיתים היא

מסתיימת בלא כלום, לעיתים בהיתקלות. בשורה התחתונה – אתה נכנס לעמדות מארב, אבל אין לך אף פעם מושג מה יהיה במהלכו ובעיקר בסופו" (עמ' 39).

דרוק תיאר כיצד במארבים "טחנו" הלוחמים ממתקים שונים. בין אלה בלטו סוכריות נחשי ודובוני הגומי. "אני אישית הייתי לוקח כחצי קילו עד קילו למארב של 72 שעות, לועס ולועס. אותה לעיסה משאירה אותך ער במהלך שעות המשמרת שלך במארב, יחד עם שאר הפריטים ממנת המארבים והצ'ופרים" (עמ' 41). לימים, סיפר, "כאשר הפסקתי להשתתף במארבים, ובעיקר אחרי הנסיגה מלבנון, קניתי מדי פעם נחשי גומי כדי לנשנש בדרך, בעיקר בנסיעות ארוכות. מה זה עושה חוץ מלהשאיר אותך ערני? גוש גומי בבטן, כך זה מרגיש. השנים עברו, אבל אני עדיין ביחסי אהבה-שנאה איתם" (עמ' 41). סוכריות הגומי הללו נותרו (כאן אני מעיד מניסיוני האישי, שכן בלבנון לא לחמתי) מצרך אהוב וחיוני בפק"לי הצ'ופרים של הלוחמים גם במהלך הלחימה ברצועת עזה במלחמת "חרבות ברזל".

למחרת, ב־09:00 בבוקר, זיהתה העמדה בפיקוד המ"מ, דרוק, חמישה פעילי אמ"ל שביקשו לחצות את הוואדי. הכוח התרגש נוכח האפשרות שייקח חלק בהיתקלות, מושג כמעט מיתי בקרב הלוחמים בלבנון. המוצבים ספגו הרבה אש, וצה"ל הפעיל הרבה אש מנגד, אבל היתקלויות של ממש בחוליות מחבלים היו מעט, ובאותה עת היו מנת חלקן של היחידות המובחרות. והנה כוח גולני זיהה לפניו חוליית מחבלים, ממש לפני קו עמדות האש שלהם.

"שעה ורבע אחרי זיהוי המחבלים, אני מתזמן פתיחה באש, סופר לאחור, וכל עמדות המארב פותחות באש. אורן פתח באש מדויקת בהיותו צלף M14, ומייד אחרי כדור או שניים שלו שאר העמדה מצטרפת לירי, כל אחד כ־3–5 כדורים, וחודלים את האש [...] ליווס מדלג עם הכוח שלו כמה עשרות מטרים לקו השיחים הקדמי, מעט צפונה, יוצר קשר עין עם המחבלים ב"שלושת העצים" ומבצע לעברם ירי מדוד" (עמ' 59).

"נראה שהרגנו אותם. לא שמחנו כל כך לאיד בעת שזעקו, הרגשנו שביצענו את המשימה שלנו ובצורה מקצועית למדי – אורן ורועי צלפו בהם, ואנחנו סייענו לסיים את העבודה עם הירי של העמדה של ליווס" (עמ' 60). אך בה בעת, על אף שלא היה צורך, נפתחה אש ארטילרית על המחבלים שגרמה לפריצת דליקה בוואדי. הכוח הסתייע בצמד מסוקי קרב מסוג קוברא שירו בשיחים בהם הסתתרו המחבלים, והאש שירו המסוקים בשילוב האש שירו לוחמי גולני הכריעה את הקרב הקצר.

כעבור יותר משלוש שעות מראשית הקרב הפכה האש לשרפה של ממש, והכוח החל לסגת מעמדותיו. לרוץ הרחק מהאש. "בגרון מהעשן נעשה קשה יותר ויותר, ועם האש הרודפת אחרינו ההרגשה הייתה של סוף קרב, אבל זה לא עצר אותנו לרגע, ממשיכים בכל הכוח לרוץ" (עמ' 70). בנקודה בטוחה יחסית השאיר דרוק את הכוח באחריות סגנו, לו נתן את מכשיר הקשר, וירד לסרוק לבדו את השטח הבוער. "הייתה אש גיהנום, אנשים מתו סביבי (הייתי בטוח שהרבה יותר מאלה שנהרגו בפועל) ואני לא מוכן לסכן אותם. שיישאר למעלה במקום מבטחים, ואני לבדי-לבדי-לבדי. ירדתי לתוך הוואדי, עצרתי לתצפית על השטח כל כמה מטרים, קראתי בשמות של אורן ורועי והמשכתי בסריקה של הוואדי" (עמ' 72).

למרות ההצלחה המבצעית והפגיעה במחבלים, מהשרפה נספו חמישה לוחמים ונפצעו חמישה נוספים. את האירוע תחקר הרמטכ"ל דאז, רא"ל אמנון ליפקין-שחק, נוסף על ועדה מקצועית. דרוק הוזמן לבסוף ללשכת מפקד פיקוד הצפון, אלוף עמירם לוין, שאמר לו כי קיבל את דוח ועדת החקירה "ודעתו היא שגם הוא, שועל קרבות ותיק, לא היה יודע כיצד נכון היה לנהוג באירוע הזה. הוא אמר לי שעליי לחזור למחלקה, להמשיך לבצע את תפקידי כמ"מ ואיחל לי בהצלחה [...] לוין, הלוחם הנועז ששמו הלך לפניו והערצנו אותו, חיזק אותי. זה היה כל כך חשוב, ונראה שרק שנים אחר כך אבין עד כמה. קיבלתי אישור שלא כשלתי, שעשיתי מה שיכולתי, שאוכל להמשיך לחיות עם זה. משם המשכתי הלאה – למחלקה, לפלוגה ולהמשך דרכי הצבאית" (עמ' 104).

האנדרטה במצפה עדי לשמונת הללי גדוד 13 בקו סתיו 1997

אירועים קשים נצרבים במפקדים

הכתיבה, ההרצאות שבהן מספר דרוק על הקרב בוואדי בריך, וכמובן ליווי המשפחות השכולות, הן הדרך שבה הוא מתמודד עם החוויות שחווה באותו יום באוגוסט 1997. אירועים קשים נצרבים במפקדים והולכים איתם שנים קדימה. דרוק ציין כי גם מפקדו ביחידת אגוז, תא"ל משה (צ'יקו) תמיר, "בחר להקדיש לנושא פסקה בספרו. מתברר שלמפקדים, קשוחים ומחוספסים ככל יהיו, יש רגשות והם עולים מדי פעם בצורה זו או אחרת. נראה כי אירועי העבר משפיעים על הפעולות שהם עושים במהלך חייהם. אני לא לבד בעניין הזה" (עמ' 133).

מאז כבר הספיק להיות מ"פ ומג"ד, והפך לאיש משפחה ואב, אבל האירוע ההוא ומשא האחריות הכבד הולך עימו, לא מרפה. הקרב ההוא הוא חלק ממנו. מדי פעם ביום הזיכרון ובסוף אוגוסט הוא כותב בפייסבוק: "משהו ממני נשאר שם, וגם התעצב שם, בפיצול הוואדיות בדרום לבנון, 28 באוגוסט 1997" (עמ' 320).

במלחמת "חרבות ברזל" לחם דרוק כמנ"ח בחטיבת השריון 401. מניסיונו למד שבתום הקרבות יש "לשבת ולעבד את הדברים בכל המעגלים כדי שנוכל לחיות טוב יותר בעתיד, כדי שאלה שהיו איתנו בקרב, הפקודים, המפקדים והעמיתים יוכלו להמשיך הלאה" (עמ' 317). אבל עד אז "המלחמה לא תמה, לפחות לא בעת כתיבת שורות אלה. ממשיכים להילחם עד לניצחון!" (עמ' 317).

אם יש מסר מרכזי בספר הוא ש"אירוע שקרה לך – קרה לך. הוא לא הולך לשום מקום, ותמיד נמצא ויימצא שם, בצורה זו או אחרת, באופן מודע ושאינו מודע. להשלכותיו השפעה ניכרת על צורת ההתנהגות שלך בעתיד, ולא רק בתחום הצבאי" (עמ' 319). הרי המפקד, הזהיר, "אינו חסין מהשפעתם של אירועים משמעותיים כמו זה שחוויתי, ולרוב חוויותיו שונות מאלה של הלוחמים הכפופים לו" (עמ' 319). מפקד שיטפל בעצמו יוכל "גם לטפל בפקודיו. מטפל שהוא גם מטופל, הוא מטפל טוב יותר" (עמ' 320).

דרוק כתב ספר מרתק וקריא מאוד על לחימה, פיקוד ואחריות, ובעיקר על התמודדות עם משבר וצמיחה אישית. כיום, נוכח מלחמת "חרבות ברזל", שרבבות עתידים לשוב ממנה אחרי שחוו את המראות הקשים של המלחמה והלחימה, הוא רלוונטי מאוד. מי שלחם, פיקד ואיבד, יודע שהדבר תמיד איתך, לא עוזב אבל גם לא ממש שם. וצריך ללמוד לחיות עם זה.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] תמיר, מ' (2005). מלחמה ללא אות. מערכות, עמ' 9

- [2] כעבור שנתיים הובילו אנשים ששירתו ולחמו בלבנון באותן שנים מאבק ציבורי, והצליחו להביא להחלטה להכיר במערכה ולהעניק למי שלחמו בה אות מערכה
- [3] הר"זהב, ח (2019). לבנון: המלחמה האבודה. הוצאה עצמית
- [4] לסלוי, א' (2021). מביטחון שוטף לגרילה. המחלקה להיסטוריה בצה"ל ומודן
- [5] דרוק, ד' (2024). משהו ממני נשאר שם. מערכות ומודן
- [6] אנסבקר, מ' (2003). רסיס ממגש הכסף. דניאלה דינור

מבעיה מקומית לבעיה קיומית: אבחון וטיפול אסטרטגי במלחמת "חרבות ברזל"

תא"ל עופר וינטר , עמית מחקר במכון למדיניות נגד טרור ICT באוניברסיטת רייכמן. שירת בצה"ל במשך 34 שנים, בין תפקידיו מח"ט גבעתי, רמ"ט פקמ"ר, מפקד עוצבת האש ומזכיר הצבאי של ארבעה שרי ביטחון ובהם ראש ממשלת ישראל 23.07.2024

יצירתיות אילוצים ומגבלות הרתעה תפיסת הביטחון הלאומי

לנגד עינינו מתנהלת כיום מלחמה שאינה צבאית רגילה, ובוודאי שאינה עימות מוגבל. לא מספיק להכות את גודדי חמאס מכות קשות, ואף לא לפרק את יכולותיו הצבאיות. לתוצאת המערכה השפעה ישירה על המהלכים בכל הגזרות האחרות. כך תשוקם רגל ההרתעה החסרה כרגע בביטחון הלאומי של ישראל

בימים אלה שואלים עצמם כל השחקנים במזרח התיכון אם המכה שהסבה חמאס לצה"ל ולישראל ב-7 באוקטובר הייתה אירוע חד פעמי – מכה קשה שאיננה מייצגת את העוצמה הצבאית הישראלית האמיתית – או שמא מדובר בתופעה רחבה יותר של התפרקות וחולשה ישראלית אסטרטגית, מה שמשנה את כללי המשחק ויחסי הכוחות במרחב.

מערכת הביטחון הישראלית אִבְחְנָה באופן שגוי את הבעיה האסטרטגית שבפניה ניצבת ישראל במלחמת "חרבות ברזל", ולפיכך לדעתי הדרך שבחרה לטפל בה והמהלכים האופרטיביים של צה"ל עד כה לא רק שלא

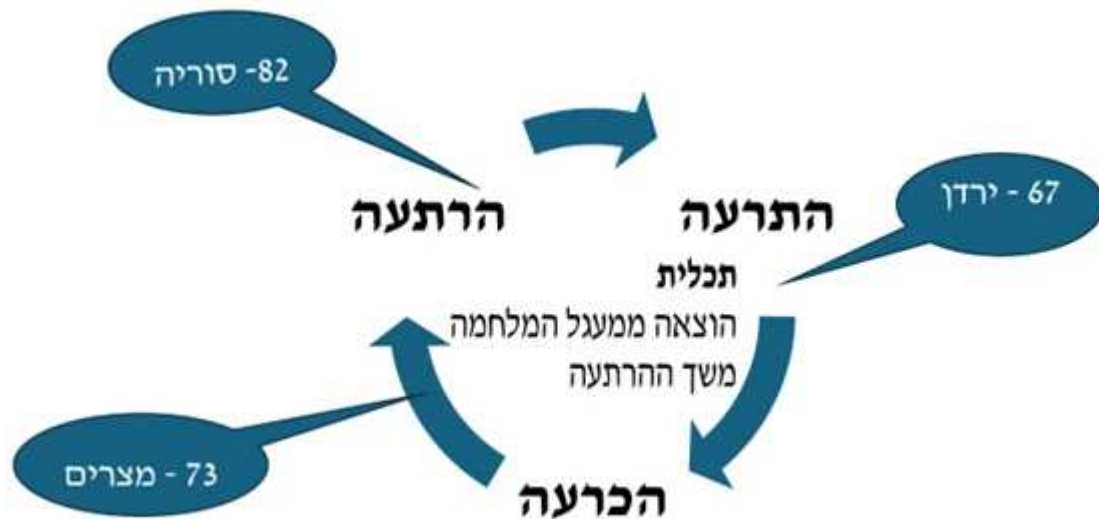

פתרו אותה אלא אף החמירו את מצבה של ישראל הרבה יותר ממצבה עת פרצה המלחמה. במאמר זה אדון בשגיאות האסטרטגיות ואציע כיצד לפעול להשגת הכרעה ברורה ולשיפור המצב האסטרטגי של ישראל.

רקע

בשנת 1953 גיבש דוד בן־גוריון את מסמך 18 הנקודות – תפיסת הביטחון של ישראל. לשיטתו, הביטחון הלאומי הישראלי נשען על שלוש רגליים: התרעה, הכרעה והרתעה.¹ בן־גוריון הבין שתדמיתה של ישראל כמדינה חזקה חשובה לחוסנה הלאומי. מעבר לביטחון הקיומי, היא מאפשרת לישראל לעסוק בהתפתחות באמצעות בנייה, התחדשות ועלייה. כדי להשיג זאת ישראל נדרשת לפעולה נחרצת והכרעה ברורה מפעם לפעם, תוך שאיפה לרווח בין המלחמות ולניהול מערכה הכרעית קצרה ככל האפשר. הכרעה זו מייצרת הרתעה, וכך מרחיקה את המלחמה הבאה. יתר על כן היא מאפשרת לישראל להוציא בהדרגה מדינות ערביות ממעגל האיבה, עם כל מלחמה שבה היא נתפסת חזקה ומנצחת. כך, תוך הישענות על רעיון "קיר הברזל" של זאב ז'בוטינסקי, סבר בן־גוריון שאף על פי שהערבים לא יזנחו את עצם הרעיון להשמיד את ישראל, הם יבינו כי היא בלתי מנוצחת במרחב, יתייאשו שלא מדעת ויגיעו להסכמה בלתי מוכרזת לנטוש את דרך המלחמה, או לפחות להשהות את פעולות האיבה לפרק זמן בלתי מוגדר.

בתרשים להלן אפשר לראות כיצד פעלה האסטרטגיה היטב שעה שירדן, מצרים וסוריה החליטו בזו אחר זו (רשמית או לא רשמית) להפסיק להילחם בישראל לאחר תבוסות שספגו במלחמות ששת הימים, יום הכיפורים ולבנון הראשונה.

ניתוח ראשוני של מלחמת "חרבות ברזל" מלמד, לדעתי, על שגיאות וכשלים הנוגעים לכל אחד מהרכיבים בתפיסת הביטחון:

רכיב ההרתעה. מערכת הביטחון כשלה במתן התרעה למתקפה. אומנם הדבר קרה גם במלחמת יום הכיפורים, אך באמצעות הכרעה ברורה הוכיחה ישראל שאפשר להתאושש גם ממצב כזה.

רכיב ההכרעה. מערכת הביטחון שוגה בזיהוי נכון של הסכנה, ולפיכך נוקטת במסגרת רכיב ההכרעה בסדרה של פעולות לא נכונות, שאינן מתאימות לאופיה האמיתי.

רכיב ההרתעה. הפעולות שננקטו ברמה האופרטיבית עד כה לא רק שאינן מחזקות רכיב זה, אלא אף הביאו את ישראל למצב חמור בהרבה מזה שנמצאה בו כאשר פרצה המלחמה – לא רק מול חמאס או מדינות המזרח התיכון, אלא מול העולם כולו. מצב זה הוא לא פחות מסכנה קיומית.

הטעות בזיהוי הסכנה

בעיני מערכת הביטחון, הבעיה שנשקפה לישראל ממתקפת הפתע של חמאס אינה שונה במהותה ממתקפות טרור רבות שקדמו לה בעשורים האחרונים, ובמיוחד ממערכות בעצימות נמוכה שישראל התרגלה להתמודד במסגרתן עם אויבים בלתי מדינתיים בעשרות השנים האחרונות. הבעיה שאִבְחנה המערכת בתחילת המלחמה היא אובדן יציבות ביטחונית וערעור הסטטוס־קו בעקבות מתקפת טרור שפגעה בה,

ולפיכך למרות הצהרות על יציאה למלחמה היא ביקשה למעשה לצאת למבצע צבאי נרחב אך מוגבל מיסודו כדי "להשיב את הסדר הישן על כנו ולייצב את המערכת".

תפיסה זאת התפתחה בתקופת מבצע "חומת מגן" (2002). אז, תחת היגיון מבצעי שנבנה בפיקוד המרכז, יצא צה"ל להתקפה לפירוק מרכזי ההתנגדות, ולאחריה סדרה ממושכת של פשיטות בעצימות משתנה. המטרה הייתה לרסק את מוקדי ההתנגדות שנתרו. לאחר המבצע השתמש צה"ל ברעיון של "כיסוח דשא"² להורדת מפלס הטרור למצב שנתפס "נסבל", ולבסוף השיב את השליטה בשטח לפלסטינים.

המצב בעקבות מתקפת החמאס שונה לחלוטין מהמצב ב"חומת מגן". ב-2002 הייתה פעולה יזומה ישראלית בעקבות גל טרור שחייב תגובה נחושה. לעומת זאת, ב-7 באוקטובר היוזמת הייתה חמאס, ובהפתעה ובממדים של מערכה צבאית מדינתית. המתקפה היא מכה אסטרטגית תודעתית לישראל, ופגעה בתדמיתה כמעצמה בלתי מנוצחת במזרח התיכון. היא כרסמה באופן חסר תקדים בהרתעה הישראלית ועוררה את הכוחות העוינים במרחב לקרוא תיגר על עצם קיומה. חמור מכך, העובדה כי מכה זו הגיעה מצד חמאס, הנתפסת כחלשה שבאויבנו במרחב, ולא קיבלה "מענה הולם ומוחץ" מצד ישראל בעיני הערבים במשך כתשעה חודשים,³ מציגה את ישראל כחלשה עוד יותר,⁴ מזמינה אויבים ויריבים נוספים לאתגרה ומרחיקה בעלי ברית – מה שהופך את הבעיה ממקומית לקיומית. אילו הבעיה הייתה רק פעולת טרור נקודתית נוספת, אזי באמת פעילות אופרטיבית מן הסוג שראינו הייתה יכולה להיות פתרון סביר, גם אם זמני, וממילא היה נכון לפעול במסגרת האילוצים והמגבלות הנתונים דאז. אולם, לדעתנו, מה שאירע ב-7 באוקטובר שונה מהותית מכל אירוע ביטחוני אחר מהקמת המדינה.

בניסיון להבין את הבעיה, להגדירה כהלכה ולהתמודד עימה, יש לבחון כיצד נתפסת מלחמת "חרבות ברזל" מן "הצד השני של הגבעה" עד עתה, כלומר בעיני הערבים:

* הישראלים ספגו מכה קשה למרות כל סמלי הכוח שלהם.⁵

* הישראלים הפעילו את כל הסד"כ הלוחם, אבל לא הצליחו להביא את האויב למצב שהוא מבקש הפסקת אש, ובוודאי שלא להשמדתו.⁶

* מנהיג חמאס, יחיא סנואר, מקבל מעמד עולמי של מעין צלאח א־דין מודרני, מעצם העובדה שישראל מנהלת איתו משא ומתן.⁷

* הישראלים מעניקים לעזתים ולחמאס אספקה הומניטרית ביד רחבה, משיתים על עצמם מגבלות משפטיות ועל כן אינם מסוגלים להפעיל את עוצמתם האמיתית.

* בזירה הבין־לאומית, במקום שחמאס ועזה יהיו מבודדים – ישראל מבודדת.⁸

* לבנון אינה מורתעת, וחזבאללה מעמיק את תקיפותיו נגד ישראל.⁹

* האיראנים אינם מורתעים, כמפעילי פרוקסי באזור וככאלה שאף ירו מאות טילים בלילה אחד על ישראל.¹⁰

הפתרון שהעניקה מערכת הביטחון לבעיה עד כה וההתנהלות האופרטיבית מאז 7 באוקטובר החריפו את הבעיה המקורית. לא נראה כי ישראל שואפת להכרעה ברורה ומהירה, או למהלכים מוחצים ומשני תודעה שיחזירו את ההרתעה. היא ממשיכה לפעול תחת אותו היגיון, ובכפיפות לאותן מגבלות ואילוצים ישנים, ומחזקת בפועל את תפיסת האויב לפיו אין מדובר באירוע יחיד.

על אילוצים ומגבלות – מקלאוזביץ ועד שרון

ההסבר המרכזי לאופן שבו מתנהלת מערכת הביטחון במלחמת "חרבות ברזל" עד כה, הוא שיש אילוצים ומגבלות רבים שאינם מאפשרים לישראל לפעול בחופשיות. למשל החובה לספק מענה הומניטרי לאזרחים בעזה או הקושי להפעיל את כל האמצעים במרחב הפעולה, תוך הגברת סיכון לכוחותינו. בלי להקל ראש באילוצים ובמגבלות הקיימים, ברצוני לטעון כי הקושי העיקרי נובע מאותה אבחנה שגויה של המצב, ואילו מערכת הביטחון הייתה מגדירה כראוי את הבעיה היא הייתה מוצאת את הדרך להתמודד איתה.

אחד המושגים המפורסמים ביותר שכתב קרל פון קלאוזביץ הוא החיכוך. משמעותו פשוטה – כל פעולה אנושית הנעשית במציאות זוכה להתנגדות. הדבר נכון בצבא ונכון שבעתיים במלחמה, שבה מלבד הקשיים הרגילים קיים אויב המנסה לסכל את המאמץ וליזום מאמצים נגדיים משלו. קלאוזביץ, שהושפע מנפוליאון, כתב על דמותו של המצביא וציין שאחת התכונות המרכזיות הנדרשות ממנו היא להצליח לכפות את רצונו על המציאות. כלומר טבע המלחמה האמיתי כולל התמודדות בלתי פוסקת עם אילוצים ומגבלות. בכל הצבאות בעולם, וכמובן גם בצה"ל, מחנכים דורות של מפקדים בדרג הצבאי הטקטי והאופרטיבי להתמודד עם כל המגבלות והאילוצים, ולהשיג ניצחון למרות הכול וחרף הקשיים.

אילוצים ומגבלות שונים יש לסווג לרמות חומרה שונות: מקשיים טכניים ברמה הטקטית והאופרטיבית ועד לאילוצים מהרמה האסטרטגית והאסטרטגית רבתי. עם זאת במצבים שונים שרמת חומרתם גבוהה, ובייחוד במצבי חירום קיצוניים, נדרש כל דרג פיקודי לבצע הערכה מחדש ולהסיר מגבלות ואילוצים שהיו נכונים במצבי שגרה, מפני שמצב חירום זה עלול לסכן את עצם קיום המדינה. מאחר שישראל מצויה בליבה של מלחמה על עצם קיומה, ברור כי כל אילוץ או מגבלה טפלים לחלוטין מול השגת מטרת העל – הכרעה מוחלטת של האויב.

בהיותי חניך בפו"ם זכיתי לשמוע הרצאה מאת ראש הממשלה לשעבר, אלוף (מיל') אריאל שרון, על ניסיונו כמצביא. הוא סיפר כי נשאל פעמים רבות כיצד ידע לאלתר בשטח, וענה: "מעולם לא אלתרתי. ידעתי מה אני רוצה, הכנתי מספר תוכניות מראש, סימנתי פערים בשטח וכשהגיעה השעה – הייתה לי הגמישות הנדרשת להתאים תוכנית מוכנה מראש למצב החדש שהתמודדתי מולו. אבל כדי שהדבר יתאפשר, נדרש להכין תוכניות ולהתכונן בחזקת 'מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת'". שרון הסביר שביצוע מוצלח והתמודדות מול אתגרים מחייבים הכנות מוקפדות וחשיבה מוקדמת. הוא יצא מנקודת הנחה שחזקה על כל תוכנית מבצעית

שתתקיים לא בדיוק כפי שתכננו אותה. לכן נדרש לגבש תוכניות אופרטיביות להתקפה מכרעת, לאתר ולסמן מטרות אויב שהפגיעה בהן תשרת את התוכניות המבצעיות, לפתח טכניקות קרביות בהתאם לתוכניות ההתקפה ולאמן את הכוחות ולהכין אמל"ח בהתאם. נוסף על כך, יש לבנות כוח, לצבור מלאים ולתכנן את מהלכי המלחמה לנוכח לוחות הזמנים, האילוצים והמגבלות. כך נוצרת בידי המפקדים גמישות, וכך ורק כך אפשר "לאלתר" על פי תפיסתו של שרון. "בכל פעם שנלחמנו בערבים בדיוק בדרך שבה תכננו מראש שנפעל, לפעמים ניצחנו ולפעמים הפסדנו, אבל הם תמיד נלחמו עד הסוף ולא נשברו", ציין שרון באותה הרצאה. "אבל בכל פעם שפעלנו מולם בניגוד למה שתכננו והפתענו אותם – הם השאירו את הנעלים וברחו".

בנקודה זו הגדיר שרון את העיקרון השני שבאמצעותו ניתן להתמודד מול אילוצים ומגבלות – שימוש כמעט בלתי מוגבל ביצירתיות, תחבולה והפתעה.

יצירתיות ותחבולה מול אילוצים ומגבלות

האויב למד היטב את המגבלות והאילוצים של צה"ל, ותוכניתו נבנתה באופן המנצל אותם לטובתו. כדי להתמודד עם האתגרים מערכת הביטחון נדרשת להשתנות כדי לפעול בניגוד לתוכנית האויב, ולא להתנפץ כמו גלים על שובר.¹¹ לא אוכל במסגרת יריעה זו לפרט את כל הפעולות האופרטיביות שיש לנקוט כדי להתמודד עם האילוצים והבעיות, אבל אפשר לשנות את פני המלחמה מן הקצה אל הקצה באמצעות כמה פעולות.

אתגר הפו"ש. כדי להכריע את האויב נדרשת פגיעה בפו"ש שלו. העובדה כי הוא ממשיך לתת פקודות לכוחותיו במשך תשעה חודשים ומהדהד מסרים לכולי עלמא, נובעת מהמגבלות והאילוצים.

אתגר הלוגיסטיקה. תנאי הכרחי לקיום האויב הוא האספקה הלוגיסטית שלו, ועל כן בכל מלחמה השאיפה תהיה לנתק את עורק החיים הזה. בכך עסק הנרי לויד במאה ה־18, שדיבר על תמרון נגד קווי האספקה, וכך פעל צה"ל במלחמת יום הכיפורים עת שכיתר את הארמיה השלישית. במלחמה הנוכחית בעזה, ישראל לא רק שנמנעת מלנתק את עורק החיים של האויב, אלא מחיה אותו בעצמה. האויב בנה מראש את תוכנית האספקה שלו על בסיס האוכלוסייה, ומתוך הבנתו כי ישראל תידרש למענה הומניטרי. לתפיסתו, בכל מקום שבו תישאר אוכלוסייה – הלוגיסטיקה שלו מובטחת.

האתגר ההומניטרי. האחריות לסיוע הומניטרי היא נחלתו של כל צבא מערבי, ועל כן הדרישה הבין־לאומית, ובכלל זה דרישת ארצות הברית, לסייע לאוכלוסייה הבלתי מעורבת מובנת, תפקידו של הדרג הצבאי האסטרטגי הוא להשיג את מטרות המלחמה ולהביא להכרעת האויב מחד גיסא ולעמוד בדרישה הבין־לאומית מאידך גיסא. מערכת הביטחון, למשל, יכולה להעביר את האוכלוסייה לשטח מוגדר על פי האינטרס הישראלי, אשר אליו ורק אליו תועבר אספקה הומניטרית. זאת לאחר שצה"ל ידאג שרק אזרחים שעברו תהליך בדיקה וסינון יוכלו לשהות בו. לשם אפשר להפנות את כל משלחות הסיוע הבין־לאומי. כל שאר המרחבים, נטולי האוכלוסייה, יכפו על צבא הטרור מצור, ובהיעדר אספקה יגרמו לו להישבר ולהיכנע. הזמן יפעל לטובת ישראל.

אתגר נטרול היתרונות היחסיים של צה"ל. חמאס גררה את צה"ל ללחימה במרחב השטח הבנוי, אותו הכינה מבעוד מועד כדי להקשות על צה"ל לפגוע בפעיליה ולהשתמש באוכלוסייה אזרחית כמגן אנושי – מה שיביא לחץ בין־לאומי על ישראל. חמאס הבינה שיתרונו היחסי של צה"ל הוא בתמרון ואש, ולכן ארגנה את מרחב הלחימה בעומק השטח הבנוי המאוכלס בצפיפות כדי לצמצם יתרון זה ולפגוע עד כמה שאפשר בכוחות המתמרנים. גם בסוגיה זו הנעת האוכלוסייה למרחב הומניטרי אחד רחב תאפשר לצמצם את הפגיעה בבלתי מעורבים, תוך הפעלת כל יכולות האש הצה"ליות וצמצום הפגיעה בכוחותינו.

אתגר הלאיטימציה הבין־לאומית. במהלך ההיסטוריה ההחלטות האסטרטגיות והמהותיות ביותר שקיבלה ישראל התקבלו כמעט תמיד תוך חיכוך גבוה מול הממשל האמריקני.¹² בן־גוריון כתב בזיכרונותיו שעמד בפני לחצים בין־לאומיים אדירים שלא להכריז על עצמאות ישראל, כולל לחץ אמריקני כבד מצד הנשיא הארי טרומן. בן־גוריון, שהבין כי הקמת המדינה היא עניין קיומי לעם היהודי, הסביר זאת לאמריקנים תוך שהוא פועל דה־פקטו. הם אומנם התנגדו בתחילה, אך תמכו בדיעבד מתוך הבנת האינטרס הלאומי המובהק. כך היה גם במהלך כל יחסינו המיוחדים איתם בכל עת שבה הגענו לצומת מכריע לביטחונה הלאומי של ישראל וידענו לעמוד על שלנו ולהסביר להם את הדברים בבהירות ובתוקף.¹³ מניסיוני האישי נוכחתי לדעת כי האמריקנים מבינים היטב כאשר הדברים מוסברים להם באופן מנומק וברור, ולהבנתי נקודה זו היא גם מקור הקשר האמיץ בין המדינות.

סיכום

אחרי האנתפאדה השנייה הסביר אל"ם (מיל") שמואל ניר (סמו) כי: "שורש העימות שלנו עם הפלסטינים הוא התנגשות הרצונות הלאומיים שלנו ושלםם".¹⁴ לנגד עינינו מתנהלת כיום מלחמה שאינה צבאית רגילה, ובוודאי שאינה עימות מוגבל. נראה כי הדרגים הטקטיים והאופרטיביים עושים כל מאמץ להשיג הישגים מרשימים, ואף מצליחים בזה, למרות המגבלות והאילוצים. אולם יש להבין כי המאבק כאן הוא נקודת הכרעה וברור בין שתי תקוות לאומיות שונות.

לא מספיק להכות את גודי חמאס מכות קשות, ואף לא לפרק את יכולותיו הצבאיות. עזה צריכה להפוך למשל ולשנינה בפי העולם כולו, וחמאס מוכרחת להיות ממוגרת. ללא יכולת שלטונית צבאית או מנהיגותית כלל, לתוצאת המערכה בעזה השפעה ישירה על המהלכים בכל הגזרות האחרות. ואם חפצי חיים אנחנו עלינו להשיג בעזה הכרעה ברורה ומוחצת. כך, ורק כך, תשוקם רגל ההרתעה החסרה כרגע בביטחון הלאומי של ישראל.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] טל, ד' (תשנ"ח). תפיסת הביטחון השוטף של ישראל, מקורותיה והתפתחותה 1949-1956. מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות

[2] ענבר, א' (2013, 1 בדצמבר). "כיסוח הדשא" האסטרטגיה של ישראל להתמודדות עם סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים. מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

[3] Rabia, A. (2024, April 24). 200 days of war on Gaza: "Israel has already lost strategically and operationally". AA

[4] <https://bit.ly/4cLRPAA>

[5] <https://bit.ly/4cHrxPL>

[6] <https://bit.ly/3LqAcu4>

[7] <https://bit.ly/3y4qCdh>

[8] <https://bit.ly/3Wadxr3>

[9] <https://bit.ly/3ybE5Qt>

[10] <https://bit.ly/468r4Um>

[11] ראה עוד על כך ב "יחד ורק יחד ננצח", ספר חטיבת גבעתי בצוק איתן, הוצאת מערכות, 2015

[12] שלום (2004)

[13] שלום, ז' (2004). בין דימונה לושינגטון. אוניברסיטת בן־גוריון שבנגב; שלום, ז' (1996). מדיניות בצל מחלוקת: מדיניות הביטחון השוטף של ישראל 1949-1956. מערכות; בן־גוריון, ד' (1995). מדינת ישראל והעולם הערבי 1949-1956.

מכון בן־גוריון לחקר ישראל והציונות; בן גוריון, ד' (2004). כאש בעצמותיו: דוד בן גוריון ומאבקיו על דמות המדינה והנהגתה 1963–1967. מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות

[14] ניר, ש' (מרס 2003). ההוגעה ומבחן ההסתגלות. בתוך: אסטרטגיית ההתשה בעימות מוגבל – בחירה או כורח? יום עיון משותף למרכז לחקר הביטחון הלאומי – אוניברסיטת חיפה ולמכללה לביטחון לאומי – צה"ל. עיונים בביטחון לאומי 4, עמ' 163–174

ההאשמית בירדן כבר מחוז איראני? ההאסטרטגיה ממזרח: האם הממלכה

יאר רויטמן , חוקר צבאות ערב, קיבוץ בית השיטה 28.08.2024

יהודה ושומרון | ירדן | איראן | פרוקסי | אמל"ח

ירדן בין הפטיש לסדן. מצד אחד היא תומכת ברעיון הפלסטיני למדינה עצמאית, מצד אחר התנגדותה לאיראן שרואה במלחמה הזדמנות להשתלטות שיעית והפיכתה למדינת פרוקסי, ומזרימה דרכה נשק רב (וייתכן שפעילים חמושים) לשטחי יהודה ושומרון. פתיחת חזית מזרחית מירדן תאלץ את צה"ל להתמודדות רחבת היקף, על כל משמעויותיה השונות

דגלי ירדן וישראל, עמק הירדן. צילום: אודי סטיינוול, ויקיפדיה

יותר מעשור חלף מאירועי "האביב הערבי" שפקדו את המרחב המוסלמי, והותירו עד עצם יום זה את שאלת אתגר השיקום והיציבות השלטונית במדינות שחוו אותם. ירדן שרדה את גל ההפיכות המשטריות, אולם נאלצת להתמודד בשנים האחרונות עם אתגר קיומי אחר – מהכיוון השיעי – עם הניסיונות לחתירה איראנית נגד יציבות המשטר בה.¹ מגמה זו המסכנת את יציבות הממלכה הירדנית, נוגעת באימה ביתר שאת גם לישראל נוכח תפיסתה האידיאולוגית של איראן כלפיה, וראייתה את ירדן כמקום אסטרטגי-גיאוגרפי חשוב במאבק נגדה.²

הסכנה האיראנית הולכת ומתממשת על רקע מלחמת "חרבות ברזל", ובמאמר זה אבחן את סוגיית ההשתלטות האיראנית על ירדן כמקור לאיום אסטרטגי על ישראל מכיוון מזרח. המאמר מבוסס על מידע ממקורות אוסינט בכלי התקשורת הערביים, ובכללם עיתונות דיגיטלית, שידורים במדיה ודעות מאת פרשנים ערבים.

קודם ירדן, ואז ישראל

לאיראן שאיפות הגמוניות בירדן זה שנים רבות. את מדיניותה הצבאית והאידיאולוגית להשתלט על הממלכה, וכפוטנציאל לפעול נגד ישראל דרכה, גיבש והטמיע קאסם סלימאני, המפקד לשעבר של "כוח קדס" האיראני, שחוסל בינואר 2020. זאת באופן זהה לפעילותה הצבאית במדינות כמו עיראק, סוריה, לבנון ותימן.³ שני ציטוטים של סלימאני שיקפו נכונה את כוונותיה. "איראן הוסיפה את ירדן לרשימת המדינות שבהן היא שולטת"; "בירדן יש את האפשרות לפרוץ מהפכה אסלאמית שתהיה בשליטת איראן".⁴

ב־2015 פרסם עיתון אל־קבס הכווייתי הצהרות של סלימאני (כפי שצוטטו מסוכנות "יסנא" האיראנית): "שארצו נמצאת בלבנון ובעיראק, ושתי מדינות אלה כפופות בצורה כזו או אחרת לרצונות ולרעיונות של טהרן ואפשרות זו זמינה גם בירדן".⁵ נוסף על כך, מבחינת איראן ירדן היא קרקע פורייה לביסוס מעמדה והשפעתה עם הצעותיה השונות לעזרה כלכלית ולבניית תשתיות.⁶ לא מן הנמנע שבכוונת איראן בצעדים אלה לנצל את עזרתה הכלכלית והרחבת השפעתה במדינה לכדי יצירת תשתית צבאית סמויה (או לא סמויה), שאותה תרחיב במעגלי המאבק נגד ישראל כולל בהיבט הדתי, עם גיוס האזרחים (על אף היותם סונים ברובם) לציר ההתנגדות למערב.

התבססותה של איראן והשפעתה בלבנון החלה בתחילת שנות ה־80 של המאה ה־20, באמצעות הקמת מערך ארגוני צבאי ואידיאולוגי לשירות והפצת המהפכה האסלאמית מחוץ לגבולותיה, כדוגמת חזבאללה.⁷ אותה מדיניות איראנית וקו אידיאולוגי המשיכו גם בעיראק, בסוריה ובתימן. ב־2003, עם נפילת משטר צדאם חסיין, חדרה איראן לשטחי עיראק והחלה לבסס את השפעתה תוך ניצול הכאוס הפוליטי שנוצר.⁸ שנים לאחר מכן היא ניצלה את אירועי "האביב הערבי" כאשר משטרו של בשאר אל־אסד בסוריה שיווע לעזרה ולסיוע של בעלת בריתו נגד כוחות האופוזיציה המקומיים. בתמורה לייצוב משטרו וריסון המורדים, נאלץ הנשיא להפוך את סוריה לנתונה להשפעה כמעט טוטלית למדיניות והרצונות של האיראניים.⁹ בתימן ביססו האיראנים את מעמדם והשפעתם עם תנועת החות'ים השיעית, שסייעה בסילוק משטרו של עלי עבדאללה סאלח, והקימו אוטונומיה לפעילות צבאית בצפון מערב המדינה.¹⁰ כבר ב־2004 האשים את טהרן מלך ירדן, עבדאללה השני, בדבר הניסיונות להקים "סהר שיעי" להרחבת מסגרת השפעתם באזור. ההאשמות חזרו גם לאחרונה מפי גורמי ממשל.¹¹

צבא ירדן מודיע על סיכול מבצע חדירת והברחה של כמות נשק ותחמושת בגבול עם סוריה

ערוצי השפעה וחדירה איראניים בירדן

מניתוח המוטיווציות של איראן בירדן ומאופי פעולותיה וניסיונות ההשפעה שלה בה, אפשר להסיק שלפי האיראניים ירדן מדינה חלשה מבחינה משטרית וכל קיומה מתאפשר הודות לשיתופי הפעולה שלה עם המערב.¹² זיהוי נקודת חולשה זו, יחד עם היותה של ירדן, לדעת האיראנים, במיקום גיאוגרפי-אסטרטגי

חשוב עם ישראל –¹³ שם את ירדן כמטרה להשתלטות. כמו כן, איראן רואה בירדן איום ביטחוני, שכן היא בסיס לפעילות צבאות מערביים משטחה.¹⁴

ניכר שאיראן חודרת ומשפיעה בירדן בשלושה ערוצים מקבילים:

א. החדרת אמצעי לחימה שונים לתאים צבאיים הפועלים בהנחייתה ובעידודה בתוך שטח הממלכה, בכוונה להפיל את המשטר. מגמה זו החלה בפועל לפני 7 באוקטובר 2023. לפי מקורות ירדניים, בשנה שקדמה לפרוץ האירועים, הצליחו השלטונות לסכל פעמים רבות ניסיונות הברחת אמל"ח מסוריה על ידי פעילים הקשורים לארגונים האיראניים. עם זאת, לעיתים הצליחו המסתננים להחדיר את התחמושת למדינה.

ב. גיוס עממי של האוכלוסייה המקומית לצרכיה. תמיכתה ועידודה של איראן בהפגנות עממיות שתומכות בפלסטינים ומופנות נגד ישראל והמשטר הירדני עצמו, כדי להביא לוחמים מתוך המדינה.

ג. הברחת חשאת של אמל"ח משטח ירדן לשטחי הגדה המערבית (יהודה ושומרון), במיוחד, כדי לסייע להתנגדות האסלאמית בתוך ישראל ב"חרבות ברזל", וליצור שינוי במאזן הלחימה עם פיתוח היכולת לשיגור רקטות משטחי הגדה. בעקבות ריאיון מיוחד שערכה רשת i24news עם בכיר בדרום סוריה (לא נחשפה זהותו), סיפר כי אמצעי לחימה רבים מוברחים באמצעות מנהרות משטח סוריה לשטח ירדן. בעניין זה מעורבים האיראניים ישירות ואנשי חזבאללה. לדבריו, קצינים ירדניים משתפים פעולה ומסייעים למבריחים ולשייחים של שבטים ירדניים (הלוקחים חלק בפעילות ההברחה), תמורת כסף רב שמקבלים מהשלטונות האיראניים וחזבאללה. לפי המקור, מטרת ההברחות לחמש את הגדה המערבית, ולמוטט את השלטון בירדן. מי שמשגיח על אתרי ההברחה הממוקמים בין מחוז א־סוּיַדָּא (בסוריה) לירדן הם איראניים (באמצעות אנשי חזבאללה).¹⁵

האתגר הגדול שהשלטונות הירדניים נאלצים להתמודד עימו הוא הברחות אמל"ח לשטחם, שנעשות לרוב דרך הגבול המשותף עם סוריה. לפי הדיווחים בתקשורת, אחת משיטות ההברחה היא באמצעות משאיות סחורות החוצות את הגבול לירדן. אפשר להבין כי האמל"ח מוסתר ומסווה במשאיות, אולם לא כולן נתפסות ומפללות.¹⁶ בתוך כך, יש להניח שהתשתית המבצעית של הארגונים הפועלים בסוריה תחת חסות איראנית להברחת סמים לירדן היא רעיונית ומבצעית גם בנוגע להברחת הנשק לירדן, וקליטתו על ידי "האחים המוסלמים" הפועלים כיד אחת עם תשתית חמאס בירדן. בזאת מעורבים גורמי ממשל סוריים וגורמים מחזבאללה בלבנון. (אם כי יש הכחשה גורפת מ"האחים המוסלמים" בירדן על מעורבות בכל פעילות לא חוקית, וכיוצא בזאת פעילות פח"ע וטרור בגבולות הממלכה).¹⁷

ממקום מושבו בלבנון היה בכיר חמאס צאלח אל־עארורי (חוסל בבירות בתחילת ינואר 2024) אחראי לקליטת אמל"ח בירדן ולהברחתם לתחומי הגדה המערבית באמצעות פעילי חמאס במדינה.¹⁸ האמצעים אף שימשו תשתית לפעילות צבאית נגד ישראל משטח ירדן.¹⁹ כמו "האחים המוסלמים", גם חמאס ואיראן מכחישים כל קשר למעורבותם בהברחות או בניסיון לזעזוע היציבות השלטונית בירדן.²⁰ הואיל להוסיף שגריר ירדן לשעבר בטהרן, בסאם אל־עמוש, שהבירה הירדנית עמאן היא המטרה החמישית של איראן אחרי נפילתן של בירות, צנעא, דמשק ובגדאד בידי איראן.²¹

היכן הנשק מוחבא בתוך ירדן? הוא מצולם ומוחבא במחפורות (נקודות מתות), וההגעה של הפעילים אליו היא באמצעות ג'י־פִי־אס שהמפעילים – המבריחים – משדרים אליהם.²² לצד זאת, הנשק מוסתר במחסנים ובמבנים שונים השוכנים ליד מקומות אסטרטגיים בראות האיראניים.²³ אי אפשר להוציא מכלל אפשרות שאמל"ח רב מוסתר גם בנקודות אסטרטגיות אחרות (מלבד עומק המדינה), הממוקמות בסמוך לגבול ירדן-ישראל כמוכנות ליום פקודה, זירוז מוכנות ללחימה ושחיקת הסימנים המעידים במידה ותיפתח חזית מול ישראל משטח ירדן.

לנוכח הברחות הנשק ופוטנציאל ערעור היציבות השלטונית בירדן, גורמי הממשל בממלכה מפקחים ביד נוקשה אחר שיירות המזון והסיוע ההומניטרי שמשונע לירדן ויעדו רצועת עזה. השלטונות מנעו את כניסתם של מספר אישים עיראקים המזוהים עם תנועות פוליטיות פרו־איראניות לשטח הממלכה, שהגיעו בשירות סיוע שתרמה עיראק. לדברי השלטונות, יש ניסיונות לחדור אל הריבונות הירדנית דרך שרשרת הסיוע.²⁴ אבו עלי אל־עסכרי, ממונה הביטחון של "גדודי חזבאללה העיראקיים", הצהיר בתחילת אפריל 2024 בפוסט בטלגרם כי בכוונה להתנגדות האסלאמית בעיראק לצייד באמל"ח את פעילי ההתנגדות האסלאמית ולוחמיה הממוקמים בירדן, כדי לפתוח חזית לחימה חדשה נגד ישראל. לדבריו מדובר בהכנה ובציוד של כ־12 אלף לוחמים עם נשק קל ובינוני, משגרי אנטי־שריון, טילים טקטיים, מיליוני תחמושת וטונות של חומרי נפץ, כדי להיות יד אחת ולהגן על האחים הפלסטינים. נוסף על כך, בין מטרותיו לקטוע את דרך המסחר היבשתית מירדן לפלסטין. את דבריו גיבה בשיתוף הפעולה עם חמאס והג'האד האסלאמי.²⁵

מבצע "מגן ברזל" ליירוט הטילים מאיראן. 14 באפריל 2024. צילום: דו"ץ

שיתופי פעולה פנימיים וחיצוניים

על אף שאין אזכור מפורש לנוכחות פיזית של ארגון חזבאללה העיראקי בשטחה של ירדן, יש לקחת בחשבון היתכנות זו, או לפחות תכנון ומכנות לביצועה. עיקר התוכן עוסק בשיתופי הפעולה בין ארגון זה לכוחות ההתנגדות שכבר בירדן ("האחים המוסלמים", חמאס). גם חזבאללה בלבנון וחמאס פועלים בהנחיה איראנית לגייס צעירים ירדניים מתוך שורות "האחים המוסלמיים", כדי להרחיב את הרשת האזורית של בעלות בריתה של איראן במרחב.²⁶

לפי דיווח בעיתון וול סטריט ז'ורנל, איראן מארגנת בחשאיות זרימה (דרך נתיב יבשתי) של אמל"ח, פעילים חמושים וציוד נוסף משטחי ירדן לשטח הרשות הפלסטינית. כך גם הצהיר מפקד משמרות המהפכה באיראן, חוסיין סלמי.²⁷ מהדיווחים עולה שבמסגרת דיונים משותפים שהשתתפו בהם ארגוני ההתנגדות האסלאמיים השונים בהובלתה של איראן (לדוגמה תנועת הנג'בא בעיראק) נשקלו האפשרויות כיצד לפתוח חזית מול ישראל משטח ירדן. כמו כן, מפקדים בחמאס נמצאים במחנות ארגוני ההתנגדות האסלאמית בעיראק, והתיאום בין שני הצדדים עומד בעיקרו על הדרך שיש "לדחוף" את המצב הפנימי בירדן להסלמה בעניין המלחמה בעזה.²⁸

עם אירועי המלחמה הנוכחית, עולים בכלי התקשורת דיווחים רבים שאיראן משלהבת את ההמון בירדן להפגנות ענק נגד ישראל, למשל הפגנה בסמוך לשגרירות הישראלית בשכונת ראביה בבירה עמאן,²⁹ ונגד המשטר הירדני הנותן חסות לארצות הברית ולישראל לפעול משטחו. דוגמה נוספת³⁰ היא יירוט הטילים

הכתב"מים האיראניים משטח ירדן בליל 14/13 באפריל 2024. איראן ושלוחותיה רואות במחאות העממיות הללו הזדמנות להרחיב את היקף התסיסה באזור, והשלטונות בירדן חוששים מהשתלטות חמאס על הממשלה הירדנית.³¹ יסוד נוסף שיש לייחס לו משמעות הוא התקפות הסייבר האיראניות על מוסדות בירדן, שעוררו ביקורת רבה.³²

ביקורת ירדנית נוספת על החתרנות האיראנית היא בדבר הטענה שאיראן מבססת ומגייסת פלגים עיראקיים הנאמנים לה על גבול ירדן, בטענה של התמיכה בעזה.³³ לא סביר שגדודי חזבאללה העיראקיים יחמשו את הלוחמים בירדן בלי לקבל אור ירוק משדרת הפיקוד האיראנית. זאת מתוך הבנה בדבר השלכות מרחיקות לכת של צעד זה. כבר ביולי 2014 הצהיר המנהיג העליון עלי חמינאי: "אנו מאמינים שהגדה המערבית כמו עזה, חייבת להיות חמושה". חוסיין סלמי הוסיף בהקשר לאירועים הנוכחיים: "כמו התחמשותה של עזה, ניתן לחמש את הגדה המערבית ופעולה זו מתרחשת בפועל. יש דרך אחת פעילה לחימוש הלוחמים בגדה המערבית – והיא דרך ירדן".³⁴

העובדה שבכירי ביטחון פלסטינים חשפו שבהערכתם את קצב ההברחות הנוכחי מירדן לשטחי הגדה המערבית, תהיה ביכולת חמאס וג'האד אסלאמי לשגר רקטות מן הגדה המערבית לעבר עיירות ישראליות תוך שנה, מדאיגה לכשעצמה. ועל כן, על גורמי האיסוף, ההערכה והביטחון השונים בישראל לתת קדימות ראויה כדי לטפל באתגר ולסכל את הברחות האמל"ח משטח ירדן.

סיכום

ירדן נקלעה בין הפטיש לסדן, מצד אחד היא תומכת ברעיון הפלסטיני למדינה עצמאית, ומגלה אמפתיה לסבל ולמצוקת הפלסטינים במלחמה (שכן מרבית אוכלוסיית ירדן ממוצא פלסטיני). מצד אחר, התנגדותה לאיראן שרואה במלחמה הזדמנות להשתלטות שיעית והפיכתה למדינת פרוקסי.

על אף הצלחות חוזרות ונשנות של המשטר הירדני בסיכול הברחות אמל"ח מגבול סוריה, הוא מתקשה לשלוט על כל מערך ההברחות, וסביר שמצליח רק במידה מועטה למנוע את זליגתם לשטחו. לא מן הנמנע שלגורמי המשטר הירדניים אין מספיק ידע בנוגע לגודל התשתית הצבאית האיראנית שכבר קיימת בתוך גבולות הממלכה, בין אם היא מיועדת להפלת המשטר, ובין אם כאספקה צבאית חיונית לארגונים פלסטיניים בשטחי הגדה המערבית למען הלחימה ב"חרבות ברזל".

עלינו לראות בירדן מקום אסטרטגי עליון בחשיבותו מבחינת איראן, שכן שטחה הוא המעוז האחרון הגובל בישראל שטרם נפל סופית להגמוניה השיעית. נפילת ירדן לידי הזרועות האיראניות, גם אם חלקית, היא איום אסטרטגי על ישראל. זאת מפני שדרכה מזרם נשק רב (וייתכן גם פעילים חמושים) לשטחי יהודה ושומרון,

ובאמצעותו מתפתחת היכולת לשיגור רקטות מהגדה המערבית לעבר יישובים ישראליים סמוכים בטווח זמנים קצר. פתיחת חזית מזרחית מירדן תאלץ את צה"ל להתמודדות רחבת היקף, על כל משמעויותיה השונות.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

- [1] ברק ת' (פברואר 2021). האומנם נס? - ירדן נוכח האביב הערבי. ציקלון, כתב עת לענייני מדיניות ואסטרטגיה
- [2] <https://bit.ly/3ylxkpS>
- [3] <https://bit.ly/4cY7WdP>; <https://bit.ly/3ylxkpS>; <https://bit.ly/3ylxsWo>
- [4] <https://bit.ly/4cBYD2Q>
- [5] ibid
- [6] <https://monahdhon.com/archives/4437>
- [7] שאול ש' (2020). ארגון חיזבאללה (1982–2000). יסודות 2; שפירא ש' (2023, 19 בינואר). הולדתה של תנועת חיזבאללה. מבט מ"מ
- [8] Javad, H.N. (2023, March 17). Retrospective: US Invasion of Iraq was a Mixed Blessing for Iran. *stimson ,Middle East & North Africa*
- [9] מלובני פ' (2019, 28 בפברואר). ביקור אסד בטהרן ו"התשלום הסורי". *IsraelDefense*
- [10] <https://monahdhon.com/archives/4437>
- [11] <https://bit.ly/4cY7WdP>
- [12] Schenker D. (2024, June 5). Iran Targets Jordan: The Kingdom Joins the Theocracy's List of Enemies. *TWI English*
- [13] <https://al-akhbar.com/Palestine/379357>
- [14] Schenker (2024)
- [15] <https://bit.ly/3ylxsWo>; <https://bit.ly/473uecA>; <https://bit.ly/4cY7WdP>; <https://bit.ly/4dyFb8q>; <https://bit.ly/4gfoKzR>; <https://bit.ly/4g2hmHJ>; <https://bit.ly/3TEI93m>; Schenker (2024)
- [16] <https://bit.ly/3AODd5c>
- [17] <https://bit.ly/3ylxsWo>; <https://bit.ly/3ylxkpS>; Schenker (2024)
- [18] <https://bit.ly/3ylydyI>
- [19] <https://al-akhbar.com/Palestine/379357>
- [20] <https://bit.ly/3ylxsWo>; <https://www.iranintl.com/ar/202405151743>
- [21] <https://monahdhon.com/archives/4437>
- [22] <https://bit.ly/3AODd5c>
- [23] <https://bit.ly/4dyFb8q>; <https://bit.ly/4g2hmHJ>
- [24] <https://bit.ly/4gfoKzR>
- [25] <https://al-akhbar.com/Palestine/379357>
- [26] <https://bit.ly/4cY7WdP>
- [27] <https://bit.ly/3ylxkpS>; <https://bit.ly/3ylxsWo>; <https://bit.ly/473uecA>
- [28] <https://bit.ly/3ySkeX2>
- [29] <https://bit.ly/3ylxkpS>
- [30] בן ארי, ל' (2024, 14 באפריל). ירדן יירטה עשרות כטב"מים בדרך לישראל מאיראן. *Ynet*
- [31] <https://bit.ly/3ylxkpS>; <https://bit.ly/4cY7WdP>; Schenker (2024)

<https://bit.ly/3ylxkpS> [32]

ibid [33]

<https://bit.ly/473uecA> [34]

מזרחה השמש - האם ישראל צריכה להשקיע יותר בברית עם "הטיגריס ההודי"?

סגן כ', חטיבת המחקר באמ"ן 05.09.2024

הודו יחסים בין לאומיים מלחמה בטרור

היחסים הביטחוניים עם הודו נמצאים במגמת עלייה מיום עלייתו של נרנדרה מודי לשלטון. ואולם ישראל צריכה לראות בהודו לא רק מקור גדול ליצוא אמל"ח ישראלי – אלא שותפה אסטרטגית והדוגמה הבולטת והחשובה ביותר לצורך בחשיבה מחודשת על החשיבות של "הדרום הגלובלי"

ב־16 במאי 2024 מנע שר החוץ של ספרד, חוסה מנואל אלברס, מהספינה "מריאן דניקה", שעליה התנוסס דגל דנמרק, לעגון בנמל קרטחנה שבדרום־מזרח המדינה, בטענה שהיא נושאת אמל"ח המיועד לישראל. תשומת הלב הרבה שניתנה לנושא בעולם הבליטה את המשבר ביחסים עם ספרד ועם מדינות אירופיות נוספות, שהגיע לשיאו בהכרתן במדינה פלסטינית, בסוף מאי. המשלוח לא יצא מבריטניה, גרמניה או ארצות הברית – אלא מנמל צ'נאי שבדרום־מזרח הודו.¹ פרסומים ברשתות זרות ובהם סרטונים של פצצות שנמצאו בעזה,² ושעליהן נכתב Made in India, חשפו את התהליך שבעקבותיו חברות הודיות קיבלו אישור מממשלתן למכור לישראל אמל"ח "יד שנייה".³ התפנית הזאת, לצד העמדה הפרו־ישראלית של ממשלת הודו, מצביעה על תוצאות טובות במבחן הגדול ביותר ביחסי ירושלים וניו דלהי מימי מלחמת קרגיל, שלאחרונה ציינו 25 שנה לסיימה.

מטרת מאמר זה לנתח את מפת האינטרסים ההודית במזרח התיכון ובעולם, כמעצמה אזורית ועולמית בבנייה, ולהתבונן בה כדוגמה לעליית החשיבות של הדרום הגלובלי,⁴ ולאופן שבו המערכת הישראלית צריכה להתכונן לעולם רב־קוטבי.⁵

דרך הבשמים החדשה

ב־20 בספטמבר 2023, בשלהי כינוס מדינות ה־G-20 בניו דלהי, הכריזו ארצות הברית, הודו, האיחוד האירופי, איחוד האמירויות וערב הסעודית על הקמת "המסדרון הכלכלי ההודי-מזרח תיכוני-אירופי" (IMEEC),⁶ המטרה: לאפשר מעבר מהיר יותר של סחורות מהודו

לאירופה דרך ערב הסעודית, איחוד האמירויות, ירדן וישראל – תוך עקיפת טורקיה, תעלת סואץ ומצרי באב אל-מנדב. מהפרספקטיבה הישראלית – המהלך המשיך את המו"מ בין ישראל ובין ערב הסעודית על הסכם נורמליזציה; עבור נרנדרה מודי היה בזה הרבה יותר – אתגור של "דרך המשי" הסינית החדשה, על ידי הקמה של מסלול מתחרה לסחר מזרח-מערב, אשר עובר בנתיב הישן של "דרך הבשמים", וייצוב פרויקט "מסדרון האוכל" שעליו סוכם בין איחוד האמירויות להודו, ושנועד להעברת דגנים וחיטה מהודו למדינות המפרץ.⁷

לאחר קיפאון של חודשים בין ישראל לערב הסעודית, שנמשך מפרוץ מלחמת "חרבות ברזל", גורמים בכירים בממשלת הודו העירו מחדש, לאחר סיום מערכת הבחירות, את נושא ההקמה של "דרך הבשמים". הטיסה הבין-לאומית הראשונה של ראש ממשלת הודו לאחר המלחמה הייתה לפסגת ה-G7, שנערכה באיטליה ב-14 ביוני ושבעקבותיה פורסם כי מודי שוחח על הנושא עם נשיא צרפת עמנואל מקרון ועם נשיא האמירויות, מוחמד בן-זאיד. מודי אף הצליח להכניס את הנושא להצהרת הסיכום⁸ של ראשי מדינות ה-G7.

ב-19 ביוני אישרה ממשלת הודו את תחילת תהליך הבנייה של נמל ורדחן, שצפוי להיות בין עשרת נמלי התובלה הגדולים בעולם ולשמש כתחנה ההודית של "מסדרון השלום".⁹ כמה ימים לאחר מכן, שר החוץ ההודי סוברהמניאם ג'אישנקר ביקר באיחוד האמירויות, נפגש עם שר החוץ עבדאללה בן-זאיד וחתם עימו על הסכם להתחלת ההקמה של המקטע הראשון (המקטע הימי שבין הודו לאמירויות) בתוך 100 ימים – בעוד הנמלים במומביי ובקנדלה ימלאו את תפקידו של נמל ורדחן עד השלמתו בצד ההודי.¹⁰ נוסף על כך, צוות בראשות שר התחבורה ההודי ביקר בצפון ערב הסעודית ודן בקידום תוכניות לבניית המקטע השני של הפרויקט, שמיועד לחבר בין מסילות הרכבת של ערב הסעודית וירדן.¹¹

כל אלה מצביעים על כוונה אמיתית של ממשלת הודו, לנסות לקדם את פרויקט נמל ורדחן לפני הכרזה על נורמליזציה בין ישראל ובין ערב הסעודית. ב-15 במאי ביקר ראש ממשלת יוון קיריאקוס מיצוטאקיס בהודו ונפגש עם מודי, והשניים שוחחו באופן רשמי על מחויבות שתי המדינות לפרויקט ועל נכונותן להשתמש בכל המשאבים שלרשותן כדי לקדם אותו מחדש. גורמים מדיניים מהודו מסרו לכתבי South Asia View כי מודי ומיצוטאקיס דנו באפשרות להיות גורם שלישי בשיח בין ישראל ובין ערב הסעודית בנושא. הגורמים ההודיים ששוחחו עם הכתבים מסרו כי "הסיכוי שתיווך כזה יחזיר את ישראל ואת ערב הסעודית למשא ומתן על הנורמליזציה אינו סביר, אך הוא יאפשר להגיע להסכם המוסכם על שני הצדדים שיאפשר לפרויקט להתקדם, כיוון שהאינטרסים שלהן לקדם את הפרויקט לפני המלחמה עדיין קיימים".¹²

לפי המגזין Eurasia Review, הודו הציעה לגורמים הרלוונטיים להכריז על מסילות הרכבת כאזור סחר חופשי בדרך שתאפשר לפרויקט להתקדם ללא תלות בנורמליזציה.¹³ מודי העלה את הנושא בפגישתו עם היועץ לביטחון לאומי האמריקני ג'ייק סאליבן ב-17 ביוני.¹⁴ כמו כן, במהלך ביקורו של מודי באוסטריה ב-10 ביולי, הקנצלר של אוסטריה קארל נהאמר הביע התעניינות בהצטרפות למסדרון, מתוך רצון לייצר המשך למסדרון מאיטליה, דרך אוסטריה, אל גרמניה.¹⁵

למרות הדעה הציבורית אשר רובה תומכת במלחמת ישראל בטרור, קידום ה־IMEEC ככל הנראה גורם לאינטרס הודי לסיום המלחמה בעזה אך מאינטרסים שבליבתם משותפים למדינת ישראל – אינטגרציה של המזרח התיכון. אם "דרך הבשמים החדשה" אכן תקום, הדבר יסמן דריסת רגל לאינטרס ההודי במזרח התיכון, פגיעה ביחסים האסטרטגיים בין ערב הסעודית ובין פקיסטאן ויצירת יריבה לדרך המשי החדשה – שלמרות גודלה סובלת מחוסר אינטרס של מדינות קטנות ליפול ל"מלכודת ההלוואות" הסינית.

הקוואד המערבי

ב־2023 גדלה כלכלת הודו ב־8.3% - העלייה הגדולה ביותר בין המדינות הגדולות בעולם. הכלכלה, שעוברת תהליך תיעוש ועיור בשנים האחרונות, זקוקה באופן חיוני למאגרי גז ונפט שמהם תוכל לייבא.¹⁶ הראשונות בתור כמועמדות ליצוא הן מדינות המפרץ – ובראש ובראשונה איחוד האמירויות – שבהן קהילה המונה מיליוני מהגרי עבודה הודיים. ב־2019 התחיל חיל הים ההודי במבצע, שבמהלכו 23 משחתות הודיות ליוו במשימות הגנת שיט ספינות שעברו במפרץ הפרסי ובים הערבי – בעקבות חוסר המוכנות של ארצות הברית להגיב למתקפות איראניות נגד מדינות המפרץ וספינות במרחב, בפרט המתקפה¹⁷ על ערב הסעודית באוקטובר 2019.

המהלך חיזק את מערכת היחסים הצבאית אל מול ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, שבתמורה נסוגו משיתוף הפעולה ההיסטורי שלהן עם פקיסטאן. הכלכלה ההודית צריכה לא רק דלקים, כיוון שהשאיפה של מנהיגיה – בראש ובראשונה של שר החוץ ג'אישנקר ושל ראש הממשלה מודי – היא להקים "כלכלה חכמה", שמנצלת את גודל האוכלוסייה באמצעות רפורמות מקיפות בחינוך כדי להפוך למעצמת חדשנות והייטק, במיוחד בעולמות הבינה המלאכותית.¹⁸ לאלה מצטרפת פריחתה בעולמות מוקדי השירות, בהיותה המדינה עם דוברי האנגלית הרבים ביותר מלבד ארצות הברית.

ואולם כלכלת הייטק לא בונים מהאוויר, ולישראל יתרון חשוב ביכולתה לייצר את "אומת הסטארט־אפ ההודית", בדומה ליצירת קשרי הייטק של ישראל עם איחוד האמירויות לאחר חתימת הסכמי אברהם. הרצון המשותף של שלוש המדינות, בהובלת ארצות הברית, הביא להקמת קבוצת I2U2, שכונתה בתקשורת ההודית "הקוואד המערבי"¹⁹ – לעומת הקוואד המזרחי אשר הוקם מחדש ב־2017 וכולל את הודו, יפן, אוסטרליה וארצות הברית כשותפות באינדו־פסיפי אל מול סין. ואולם בניגוד לקוואד ה"מקורי", שבו את כולן איחד האינטרס המשותף לבלום את ההתעצמות הסינית במרחב – כאן הנסיבות שונות. איחוד האמירויות וישראל (לפחות באופן רשמי) לא שואפות לדחוק את ההשפעה הסינית במזרח התיכון; ההודים לא שואפים להפוך לאויבים של טהראן או של מוסקווה, והמצב מצריך הליכה על חבל דק אל מול הצורך לשמר ולחזק את הקשר האסטרטגי עם ארצות הברית מול סין, שמתבטא גם ברמה הממשלתית וגם ברמה הפרלמנטרית.²⁰

איראן מייצרת עבור הודו מנוף אסטרטגי חשוב בשכונתה. לטהראן היסטוריה ארוכה של עוינות כלפי פקיסטאן בגלל תמיכתה ההיסטורית בטאליבן גם לאחר הטבח באנשי הקונסוליה האיראנית במזר א־שריף ב־1997, ובחוסר היכולת של שתיהן להתמודד עם מרדנות בלוצ'ית בגבול המשותף שלהן (שבא לידי ביטוי בתקיפה האיראנית בפקיסטאן ב־16 בינואר ובתקיפת התגובה הפקיסטאנית באיראן, ב־18 בינואר).²¹

מימין לשמאל: נשיא איחוד האמירויות מוחמד ארצות הברית ג'ו בידן וראש ממשלת הודו נרנ המערבי", יולי 2022. מתוך ערוץ היוטיוב של מ

הודו אינה מעוניינת לקנות מאיראן גז או נפט, בעיקר בגלל החשש מסנקציות אמריקניות ומפגיעה בקשרים האסטרטגיים עם ישראל, ארצות הברית ומדינות המפרץ.²² איראן היא ציר חיוני, שדרכו הודו יכולה "לעקוף" את השטח היבשתי והימי של פקיסטאן ולעבור למדינות מרכז אסיה, ובמיוחד לרוסיה, דרך המסדרון הצפוני-דרומי.²³ ניכר כי ישראל אינה רואה ביחסי הודו-איראן איום על מערכת היחסים עם ניו דלהי. הקשר כלכלי בעיקרו, ובנוי על האינטרסים של הממשלה –²⁴ בעוד המנהיג העליון חמינאי, הצבא ומשמרות המהפכה נוקטים קו קיצוני יותר נגד הודו ובעד פקיסטאן (חמינאי מנע מלחמה בין השתיים לאחר התקרית ב-1997),²⁵ כולל התבטאויות של חמינאי בדבר היות חבל קשמיר "שטח מוסלמי כבוש".²⁶ לכן, במיוחד במדינה שבה מערכות היחסים מבוססות על "זיכרון לטובה" בעימותים בינה ובין פקיסטאן על נושא קשמיר, הקשר בין איראן להודו נשאר מחוץ לפן הצבאי-אסטרטגי.

חיבוק הדוב

רוסיה, לעומת זאת, היא אירוע אחר. מערכת היחסים בין מוסקווה לניו דלהי עמוקה, אסטרטגית מאוד לשני הצדדים בחישוב הגאופוליטי זה של זה, וחמה מאוד. בדומה לישראל, הציבור בהודו זוכר לרוסיה לטובה את תמיכתה במלחמותיה של הודו נגד פקיסטאן במהלך השנים, ולכן הודו מסרבת לגנות את רוסיה באופן מלא או להשתתף בסנקציות המערביות.²⁷ בין 8–9 ביולי ביקר מודי ברוסיה, לראשונה מתחילת המלחמה באוקראינה, ונפגש עם פוטין כמה פעמים. השניים סיכמו סופית על חתימת הסכם שיתוף פעולה לוגיסטי-אסטרטגי, שאמור להיחתם בקרוב (הסכם דומה במהותו להסכם בין ארצות הברית להודו מ-2016).²⁸ במהלך ביקור משותף ברוסטום (חברת האנרגיה הגרעינית הממשלתית ברוסיה) החליטו על הקמה של שישה מתקני כוח גרעיניים רוסיים בהודו.²⁹ זלנסקי אמר שהוא רואה בביקור "אכזבה מכך שמנהיג הדמוקרטיה הגדולה בעולם מחבק ביום הזה את הפושע הגדול בעולם במוסקווה כרגע".³⁰

טנקים רוסיים והודיים מתאמנים במדבר ת'או

בהתחשב בעובדה שרוב הדיפלומטים הבכירים בהודו שירתו ברוסיה וחלקם אף דוברים רוסית, הממשל ההודי וההנהגה הצבאית רוחשים כבוד ומייחסים משמעות גדולה לרוסיה. זה מתבטא גם בנשק; רוסיה מספקת 45% מכל ייבוא האמל"ח ההודי – לעומת 18% מצרפת, 14% מישראל ו־9% מארצות הברית.³¹

הקשר הזה הוא סיכון מחושב שצריך לבחון בהינתן הקשר הביטחוני הענף והעמוק של ישראל עם הודו – מתוך חשש לנאיביות הודית שתאפשר לנשק ישראלי להגיע לידיים רוסיות, ומשם – לאויבותיה של ישראל במזרח התיכון. ואולם צריך להביא בחשבון אינטרס הודי עמוק יותר; אם טכנולוגיה רגישה תזלוג לרוסיה, היא יכולה להגיע לא רק לחזבאללה או לחמאס – אלא גם לסין.

הקשר הרוסי־הודי, שנבנה לא רק מתמיכה נגד פקיסטאן אלא גם מיריבות נגד סין, בימים שבהם ברית המועצות וסין היו יריבות – הופך למסובך יותר ככל שרוסיה הופכת כלכלית יותר בסין, והמדיניות ההודית של לנסות לדחוק את רוסיה מחוץ למעגל הסיני, מבפנים – עתידה להיכשל. וכשזאת תוכיח את עצמה ככושלת, ניו דלהי תצטרך "לעשות חישוב מחדש" לגבי היחסים, והשאלה לאן היא רוצה לקחת אותם. הקשר ההיסטורי מאפשר להודו לשמש חלון מסרים לרוסיה, בימים שבהם הקשר ברובו מנותק, וכך גם לאיראן –³² בין אם באינטרס מערבי ובין אם באינטרסים האישיים שלה באזור. למשל, נמל חיפה – אותו היא שוכרת מ־2022 (על ידי גאוסטם אדאני, טייקון בעל קשרים אישיים עם מודי), ושלגורלו היא חוששת במקרה של מלחמה בצפון.³³

בית המלון "טאג' מהאל" – זירת הפיגוע במומ

המלחמה בטרור

ואולם במקום להסתמך על האינטרס ההודי מול סין אפשר להציע פתרון אחר – הסכמים צבאיים ואזרחיים שמשמעם הפקדת ייצור הנשק הישראלי בידיים מקומיות. הסכמים בלעדיים כאלה נחתמו בין מודי לשר הביטחון דאז בני גנץ, בביקורו בהודו, ³⁴ ביוני 2022. מהלך זה אפשר לישראל להיות בין הראשונות שהשקיעו בהקמה של תעשייה צבאית הודית עצמאית, שיכולה להכפיל את הפיכתה של הודו למעצמה בעלת אפשרות להפעלת כוח אזורית ככל שהשנים יעברו. האינטרסים – המוסריים והאסטרטגיים – כבר נוכחים; עכשיו בונים את היכולת.

האינטרס המוסרי הגדול ביותר הוא המלחמה בטרור, וזה כולל גינוי ציבורי להכללתה של חמאס במפגש הפלגים בסין.³⁵ הרי הודו מתמודדת עם גלים של פיגועי טרור אסלאמיסטיים במדינה, לעיתים קרובות במימון ותמיכה לא רשמיים של הצבא או הממשלה הפקיסטאנית, שאותה רבים מהציבור ההודי מגדירים כמדינה מייצאת טרור. לכן הם חשים אמפתיה כלפי ישראל, שגם היא קורבן של פיגועי טרור מצד האסלאם הקיצוני, ומבינים את הצורך של ישראל להילחם בטרור.

לאחר מתקפת 7 באוקטובר, רבים בתקשורת ההודית השוו את האירועים לפיגוע הענק שהתרחש במומביי ב־26 בנובמבר 2008, ואשר עד היום הוא צלקת פתוחה אצל רבים.³⁶ לפי סקר שנערך בפברואר, 62% מהציבור בהודו מאשים את חמאס בפרוץ המלחמה, ו־66% אומרים שלא ייתכן שלום במזרח התיכון כל עוד חמאס שולטת ברצועה.³⁷ עמדה זו מתכתבת עם סקר מ־2016 שלפיו 26% מההודים חושבים ש"כוח צבאי הוא הדרך היחידה להביס את הטרור", לעומת 21% שחשבו ששימוש בכוח צבאי מעודד את הטרור.³⁸

עמדה זו משתקפת גם ב"חמש הנקודות לסוף המלחמה" שהעלה שר החוץ ג'אישנקר, בריאיון משותף שנערך בפורום מינכן האחרון עם מזכיר המדינה האמריקני אנתוני בלינקן ושרת החוץ הגרמנייה אנאלנה ברבוק.³⁹

· הכרה אוניברסלית במתקפת 7 באוקטובר כפעולת טרור ("בלי אבל, בלי קונטקסט, בלי הסתייגות"), ווידוא שעתידי הרצועה ו"פלסטין" בכללותה יהיו ללא חמאס

· מאמץ ישראלי להימנעות מפגיעה באזרחים חפים מפשע

· שחרור ללא תנאים של כל החטופים המוחזקים ברצועה

· הקמת מעברים הומניטריים קבועים לזרימת סיוע

· מאמץ בינלאומי לקידום קבוע של פתרון לשתי המדינות

המפלגה ששלטה בהודו מעצמאותה עד 1996 ברציפות היא מפלגת הקונגרס הלאומי ההודי (INC), מכונה לרוב "הקונגרס"), שמזוהה כמפלגת שמאל חילונית-סוציאליסטית. מבחינה היסטורית, INC מזוהה כמפלגה שמזדהה עם המאבקים של הדרום הגלובלי, ובפרט עם המאבק לזכויות הפלסטינים,⁴⁰ הקואליציות שלה כוללות לרוב מפלגות המייצגות את המיעוט המוסלמי במדינה, והיא חותרת למו"מ שיוביל להסכם קבע עם פקיסטן. הנהגת המפלגה מורכבת בעיקר מ"שושלת גנדי" – צאצאיו של ראש הממשלה הראשון ג'והרלל נהרו.

ב-1980 הוקמה מפלגת העם ההודי (BJP), שמונהגת היום על ידי ראש הממשלה הנוכחי. המפלגה מייצגת את רעיון ה"הינדוטבה" (צביון הינדי, בסנסקריט) – אידאולוגיה פוליטית של הימין ההודי, אשר רואה את המדינה כמדינת הלאום של בני הדת ההינדית, ושואפת להפוך את המדינה למזוהה יותר עם ערכים הינדיים אל מול הדתות האחרות במדינה. רבים מהמאמינים בהינדוטבה רואים בישראל מודל לחיקוי כמדינת לאום תרבותית-דתית, ומזהים את המאבק לשמירת צביונה כדומה למאבק הפוליטי שלהם. נוסף על כך, רבים משווים את המצב בין ישראל לפלסטינים למצב בין הודו לפקיסטן.

סיכום והמלצות

המערכת הביטחונית הישראלית טועה לא פעם בהתייחסה למרחב של הדרום הגלובלי, ובפרט להודו, כאל שותפה אמל"חית-ביטחונית ותו לא. חוץ מאבט"ם (האגף הביטחוני-מדיני של משרד הביטחון), אין גורם במערכת הביטחונית שמתייחס אל הודו כראוי. העולם שבו אנחנו חיים הופך לרב-קוטבי, והמרחב של הדרום הגלובלי מקבל יותר ויותר משמעות – גם מבחינת ההזדמנויות לשיתופי פעולה וגם מבחינת הסכנה שאורמי ג'האד עולמי ומדינות כמו איראן או טורקיה ינסו לאתגר את ישראל מתוך המרחבים הללו.

· על אמ"ן מחקר למסד ארגונית, תחת זירת מדינות אזור ומעצמות, מחקר ממוסד של מדינות הדרום הגלובלי בכללותן ובפרט של השחקן ההודי, ולפרט מהם המשאבים הנדרשים לכך.

· על חטיבת תבל ליצור שיתופי פעולה במרחבי הדרום הגלובלי, ובפרט לפתח את קשרי החוץ עם הודו.

· על אגף המודיעין להשיג מידע, גם על בסיס המחקר האמ"ני, אם יקום, וממשרד הביטחון, ולקבוע על אילו מדינות במרחב יש צורך לשים דגש לשם הרחבת שיתוף הפעולה המודיעיני. פיתוח מתמשך של הקשר המודיעיני מול השירותים ההודיים צריך להיות בראש סולם העדיפויות.

· על אגף אסטרטגיה, על בסיס הידע המודיעיני, המחקרי, הקש"חי והשת"פי, לגבש אסטרטגיה צה"לית לקשרים מול המרחב של הדרום הגלובלי, בנפרד אך בתיאום עם משרד החוץ, כדי לאפשר למערכת המדינית לנצל הזדמנויות – בין אם מדובר בהזדמנות משפטית בעקבות כניסת מפלגות פרו-ישראליות לקואליציה בדרום אפריקה, ובין אם בגיבוש קשר גאואסטרטגי לשנים הבאות מול "הטיגריס ההודי".

במבט אל 50 השנים האחרונות, היחסים הביטחוניים עם הודו נמצאים במגמת עלייה מיום עלייתו של נרנדרה מודי לשלטון. ואולם ישראל צריכה לראות בהודו לא רק מקור גדול ליצוא אמל"ח ישראלי – אלא שותפה אסטרטגית, שהשפעתה האזורית והעולמית גדלה ככל שהזמן חולף. השינוי צריך להתבטא בקשרים הדיפלומטיים, הקש"חיים והמודיעיניים אבל גם בהבנת השחקן ההודי והאינטרסים שלו בגזרה. הודו היא הדוגמה הבולטת והחשובה ביותר לצורך בחשיבה מחודשת על החשיבות האסטרטגית של הדרום הגלובלי.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] Spain Refuses Entry to Indian Ship Carrying Arms to Israel (2024 May 18). NDTV

[2] <https://x.com/MaktoobMedia/status/1799027979093426499>

[3] Is Israel Buying Explosives from India for the Gaza War (2024, June 7) Firstpost

[4] "Global South" (מה שכונה בעבר "העולם השלישי" אשר נוצר אחרי המלחמה הקרה) מתייחס למדינות אמריקה הדרומית, דרום מזרח אסיה, דרום אסיה ואפריקה שמדרום לסהרה, תוך שאינו מייצר תדמית של עוני וחוסר השפעה.

[5] כותב המאמר הוא בוגר מחזור הפיילוט של תוכנית "תתקדמו" לגיוס צעירים עם אוטיזם. שירת כדסקאי, והיה לקצין הראשון עם אוטיזם לסיים הכשרת קצונה באמ"ן. משרת כיום בחטיבת המחקר, חוקר היסטוריה ותרבות אסיאתית (בדגש על סין והודו).

[6] White House Briefing room (2023 September 9). whitehouse.gov

- UAE-India Food Security Corridor: A Global Supply Chain Alternative (2023, December 1) Emirates Policy Review [7]
- G7 Summit commits to promote IMEEC (2024, June 17). India Shipping News [8]
- Sharma.S.N. The Economic Times": High watermark: Why is India building its biggest port ever? (2024, July 7) The Economic Times [9]
- Dash.D.K. IMEEC: India-UAE leg to get digital platform in 100 days (2024, June 22) The Times of India [10]
- Linganna,G. (2024 ,July 2). Eurasia Review: Navigating Headwinds: India Expedites IMEC amid current geopolitical turmoil – Analysis. Eurasia Review [11]
- Register, E. (2024, May 15). New Horizons: Exploring the Potential for India-Greece Bilateral Ties. South Asia Times [12]
- Dash (2024) [13]
- <https://www.indiatoday.in/world/story/india-us-friendship-partnership-jake-sullivan-visit-new-delhi-pm-modi-s-jaishankar-ajit-doval-joe-biden-2554529-2024-06-18> [14]
- [me+Minister+Shri+Narendra+Modi+at+the+Joint+Press+Conference+with+the+Chancellor+of+Austria](https://www.youtube.com/watch?v=rAzS1AgUD3g) [15]
- Kumar, M. & Acharya, S. (2024, May 31). India's fast growth lays firm ground for next government. The Economic Times [16]
- <https://www.youtube.com/watch?v=rAzS1AgUD3g> [17]
- The Economic Times –Used AI to prepare India's plan for the next 25 years, says PM Modi. Indian Express (2024, March 11) [18]
- Pande, A. & Haqqani, H. (2022, December 7). The West Asian QUAD continues to gain momentum. I2U2 [19]
- Waseem, A. & Abdul, S. (2024, February 28). Why India Became Indispensable to US Foreign Policy and Pakistan Was Left Behind. The Diplomat [20]
- The Massacre of Mazar I-Sharif. (1998 November). Human Rights Watch [21]
- Amos, L. D. (2024, July 10). Chabahar Port – India's entrance into Geopolitical Influence [22]
- Benson, B. (2024, June 24). North-South Corridor ringing up nice numbers for Russia. Eurasianet [23]
- Sharma, P. (2024, January 20). How did India and Iran become partners? Firstpost [24]
- Worden, S. (2018, June 14). Iran and Afghanistan's Long. Complicated History [25]
- <https://english.khamenei.ir/news/3653/The-issue-of-Kashmir-is-an-issue-of-humanity-Ayatollah-Khamenei> [26]
- Russia Ready to build six high-capacity nuclear power units at a new site in India (2024, July 10). The Economic Times [27]
- Peri, D. (2024, June 23). Russia approves draft logistics agreement to be signed with India. The Hindu [28]
- Russia Ready to build six high-capacity nuclear power units at a new site in India (2024, July 10). The Economic Times [29]
- Rai, S. (July 2024) Zelensky blasts India's Modi for embracing 'bloody criminal' Putin. The Hill [30]
- Wezeman, D.P, Djokic .K ,George .M , Hussain .Z and Wezeman, T.S .(2024) . TRENDS IN INTERNATIONAL ARMS TRANSFERS, 2023. Stockholm International Peace Research [31]
- <https://www.state.gov/briefings/department-press-briefing-july-15-2024/#post-572523-IRAN> [32]
- Bhadrakumar,M.K. (2024, June 27). New Indian Express –How the Gaza fallout is coming closer to India [33]
- Israel's Defense Minister Gantz Visits India (2022, June 2(. Gravitas [34]

- In betrayal of India: Palestinians decide on unity pact in Beijing (2024, July 23). Times of India [35]
- Mackinnon, A. (2024, July 23). Foreign Policy: Playing Against India: China Tries to play Peace Broker among Palestinians [36]
- Ghosh, P. (2023, November 3). What happened on October 7 is a big act of terrorism. Hindustan Times [37]
- Abbas, B. A. (2024, March 21). Analysis of India's voting patterns on Israel-Palestine issues at the United Nations. Hindustan Times [38]
- <https://www.youtube.com/watch?v=ITyaaDZRuYA> [39]
- Palki, S. (2023, November 4). FirstPost: Did India have secret relations with Israel? [40]

ממעבר ארז למעבר רפיח: לקחי מט"ק במלחמה – השלכות להכשרה ולעצמאות הנדרשות בלש"ב

סמל יפתח פינקל , מט"ק בגדוד 52, צק"ח 401 12.09.2024

שריון חטיבה 401 עצמאות הפיקוד הכשרה

מאמר מעט שונה בנוף של "מערכות", המתאר חוויות ולקחים של מט"ק חדש לאחר שמונה חודשי לחימה בשטח בנוי. על הכשרת דרג המש"ק בהקשרי קרב משולב ועל מידת העצמאות המוקנית לו בשגרה – מתוך ראייה של הכנת המפקד הזוטור למלחמה

טנק מחטיבה 401 בתחילת התמרון הקרקעי במלחמת "חרבות ברזל". צילום: דו"ץ

מאמר של מפקד טנק יכול להיתפס כחסר עניין לדרגים שקוראים את כתב העת מערכות, אבל לעיתים דווקא זווית מבט של מפקד זוטור, קל וחומר מלב מלחמה, יכולה להאיר נקודות שיש להן חשיבות רחבה לכלל צה"ל, וקשה ללמוד ממנה מכתובה של מפקדים בכירים.

רוב מה שאציג במאמר הוא אירועים ודפוסים טקטיים, אבל לטעמי יש להם חשיבות גדולה בהארת עניין מרכזי לצבא המתכונן למלחמה – מה נדרש ומצופה מהפיקוד הזוטור בלש"ב (לוחמה בשטח בנוי), שבה צוותי קרב מחלקתיים נלחמים בתאי שטח "סגורים". יש לכך השפעה רבה על תכני ההכשרות בקורסי המש"קים, המ"כים או המש"קים, על מידת העצמאות שנותנים להם בשגרה, ועל התשובה לשאלה - איך אפשר לוודא שדפוסים של הכשרות ושגרה אינם פוגעים ביכולתם לפעול עצמאית במלחמה, כפי שבפועל נדרשתי לפעול.

ב־7 באוקטובר הייתי חניך קמ"ט בפלוגת חוד אלון של חטיבה 401, והתכוננו להתחיל במוצ"ש שבוע מלחמה. כשהתחילו האירועים הקפיצו אותנו לעוטף עזה, ובאותו היום פינינו פצועים מיישובים ואבטחנו את מחנה רעים לאחר כיבושו חזרה. כמה ימים לפני תחילת התמרון שובצתי כנהג בטנק קצין. נכנסנו ללחימה מכיוון מעבר ארז תחת חטיבת גבעתי, הפלוגה הייתה חלק מגדוד 196 (גדוד הפיקוד של חטיבה 460), ונלחמנו בצפון הרצועה, בעיקר בג'באליה ובשאטי. בהפסקת האש הראשונה חזרנו לשיפון, ואחרי טקס סיום קמ"ט מאולתר שיבצו אותי ב־401.

המאמר מבוסס על ניסיון ולקחים מהלחימה בעזה כמט"ק בפלוגת חוד החנית של גדוד 52, החל מדצמבר 2023 ועד יולי 2024, בדרג' תופאח, בפשיטות חטיבה 401 בשכונת תל אל-הוא, בפשיטה על בית החולים שפא' (מבצע "ניתוח מקומי") ובמחנה נציראת במרכז הרצועה, ברפיח – מעבר רפיח ועד מפגש ציר פילדלפי עם הים התיכון, והשכונה הקטארית שכונת תל אל-סולטאן.

האירועים המתוארים יכולים לסייע למט"קים לדמיין מצבים עתידיים שבהם ייתקלו, ובה בעת ממחישים את העצמאות הנדרשת ממט"ק במלחמה, בעיקר ברחובות ובצמתים שבהם כוחות מחלקתיים פועלים באופן עצמאי יחסית, בלי שהמ"פ רואה את כל השטח שבו הפלוגה נלחמת. כמו כן, יידונו היבטים שונים של הלחימה ת"פ חי"ר, שת"פ עם הנדסה, התמודדות עם שחיקה מתמשכת ועוד. כל ההיבטים הללו לא נכללו בהכשרת קמ"ט, ורצוי לחשוב עליהם כשמתכוננים למלחמה בלבנון.

כניסה ראשונה ללחימה כמט"ק חדש – בשכונת רימאל

כמט"ק צעיר שהרגע סיים קמ"ט אחר לחימה של חודש במסגרתו, שובצתי להכשרות, שיבוץ ששונה ברגע האחרון לגדוד 52 בחטיבה 401. הגדוד היה באותו הזמן בלחימה, ועל כן כניסתי לתפקיד הייתה חפזיה. הגעתי לשטחי הכינוס, שם נשארו הרס"פ ואנשי הצוות הבלתי משובצים. לאחר כמה ימים יצאה הפלוגה לריענון קצר שבו הכרתי את כולם. קיבלתי את הטנק שלי – שחזר משיקום במש"א לאחר שנפגע ממטען, ולאחר מכן הגיע הדבר החשוב ביותר – הצוות – אשר כלל טען שהיה אמור לצאת לקמ"ט, נהג ותיק, וכתותחן – מט"ק שאמור היה להשתחרר. החבירה שלי לפלוגה קרתה בצורה לא מתוכננת או סדורה – הפלוגה הייתה בלחימה במקום חדש, ואחרי ההתארגנות הצטרפתי לסמ"פ שיצא לזמן קצר, ונשארתי תחת פיקודו לתקופת הלחימה הראשונה כ"גור" סמ"פ בפועל – טנק זמין שפועל עצמאית ונשלח למקום שבו צריך אותו.

ימי הלחימה הראשונים עברו די חלק, ושימשתי כטנק בודד בהתקפות עם פלוגות חי"ר ושאר משימות הפלוגות כגון ליווי שיירות לוגיסטיקה לצורך "מלא מחדש", פטרולים, תפיסת עמדות וכדומה. התחלה עצמאית זו הייתה חשובה לשאר תקופתי כמט"ק ולביטחוני בכיפת המפקד, והקנתה לי ניסיון חשוב להמשך. לרוב, כאשר מט"ק או מ"מ שסיימו הכשרה מתארים לעצמם מלחמה, הם חושבים על משהו שיגיע אחרי אימון שבו יכירו את הצוות ואת סגל הפלוגה. במלחמה מתמשכת צריך להתכונן גם "להיזרק למים" בלי ההכנות.

מניעת דו"צ בתוך הכוח - שכונת אל-סולטאן

לאחר כמה חודשים של לחימה תחת גדוד 932 מחטיבת הנח"ל, הפלוגה חזרה להיות ת"פ גדוד 52. במהלך התקפה עם אחת מפלוגות החי"ר, הפלוגה הגיעה למבנים ("איתורים") שתכננה לכבוש ושהתה בהם. קיבלתי התראת נ"ט במערכות הטנק, ודיווח של מ"פ החי"ר על כך שנ"ט פגע באיתור ששהו בו. בזמן ההתראה שלחתי הכוונת מפקד לכיוון המקום שממנו יצאה – כ־150 מטרים מהטנק שלי, והספקתי לראות דמות עם מה שנראה כמו קסדה קופצת מהגג ומשאירה אחריה אמצעי תצפית, או משגר. אחרי הזיהוי הבאנו את התותח לאיתור אבל לפי המענ"ק, מיקומי הכוחות נראו מוזרים, אז החלטתי שלא לירות – על אף האינסטינקט הראשוני ואף שמ"פ ומ"מ החי"ר אמרו לי בקשר לירות אם אני מזהה אותו שוב. לאחר שיח של כמה דקות בקשר שלנו ותחקור המעורבים, התברר שאת הטיל (טיל כתף "יתד") ירה קצין מהפחת"ק, שמשום מה לא זיהה את שני הטנקים, ה"באגר" וה"נמר", שהיו ליד האיתורים שתפסה פלוגת החי"ר. המג"ד והסמג"ד שאלו מי המט"ק שזיהה ולמה לא ירה. לאחר שהסברתי את השיקולים קיבלתי ח"ח בקשר.

למדתי מהאירוע שאם אינך בטוח בזיהוי – עדיף להתעקש, אם צריך, ולא לירות. בראייה רחבה יותר, מט"ק שמפקד על אמצעי לחימה קטלני כמו טנק, שטעות שלו יכולה להיגרם בדו"צ (ירי דו-צדדי) עם לא מעט נפגעים, צריך להיות מסוגל להבין תמונת מצב מרחבית בדיוק כמו מ"מ, ולשפוט בכוחות עצמו, מזווית הראייה של הטנק שלו, את המצב – לפני שהוא יורה.

צריח הטנק לאחר הפגיעה ממטען ההקרבה. צילום: באדיבות כותב המאמר

הצמדת "מטען הקרבה" לטנק – השכונה הקטרת בחלק הצפוני של שכונת תל אל-סולטאן

ב־30 ביוני הייתי בעמדה שצפתה לחיבור צירים בטווח 800 מטרים. השטח שמימיני היה גזרת גדוד 424 (שקד) שטוהר והוחזק על ידיהם כשלושה שבועות. באותו היום עזבו כוחות הגדוד שלנו את השטח. ידעתי

שאינן כוחות חי"ר שמחפיים עלי, אבל חשבתי שמכיוון שהשטח טוהר אין בו אויב. שאלתי על "חיפוי לקרוב" ונעניתי שאין לכך אפשרות כרגע. טנקים אחרים באזור היו במגנן, ולא היו בקשר עין איתי.

בשלב מסוים הזהירו הכוחות מפני פיצוץ בפיר של מנהרה, וסגרתי את מדף המפקד. דקה אחר כך הרגשנו פיצוץ חזק מצד ימין (הצד שלי) – מערכת קשר הפנים וקשר החוץ "נפלה", כוונת המפקד נתקעה, עשן נכנס לצריח, ניסיתי לפתוח מדף מפקד כדי לאוורר את הצריח ולנסות לזהות אויב אך המערכת החשמלית שמפעילה אותו לא פעלה. צעקתי לטען לבדוק מה מצב הנהג, ולתותחן – לירות לחזית. אחרי ירי מקלעים לחזית (ללא זיהוי אויב) החלטתי להיחלץ לאחור. נסענו כמה עשרות מטרים עד שהגענו למקום שנראה בטוח. כשעצרנו פתחתי מדף מפקד ידנית והוריתי לצוות לפרוק כדי לא להיחנק מעשן. כשנעצרנו ראה אותנו טנק הסמ"פ, והצוות שלו פרק מטפים לכיבוי שרפה חיצונית בצריח, שלא היינו מזדעים אליה. בדיעבד התברר כי כאשר הסמ"פ ראה אותנו לראשונה אחרי שנסענו לאחור, הוא חשב שהחלטתי לנסוע בשל פיצוץ מנהרה, וכי הפיצוץ ששמע היה תקין, ולא הפגיעה בטנק. רק אחרי שסימנתי לו – הבין שנפגענו מנ"ט.

כמה ימים לאחר מכן פרסמה חמאס סרטונים של פגיעה בכוחותינו, ואז הבנו שמה שפגע בנו היה לא נ"ט, אלא מטען הקרבה שהצמידו מחבלי חמאס. שניים מהם רצו מצד ימין, הצמידו את המטען והמשיכו בריצה למבנים בצד האחר של הטנק. ככל הנראה המתינו שאסגור מדף בשל פיצוץ מנהרה.

למדתי כי אין להתפשר על אבטחה לקרוב, וכי חשוב לוודא שיש קשר עין עם כוח אחר במרחב. בהקשר של עצמאות וכשירות, המקרה המחיש את הצורך בהבנה רחבה (יחסית) של תמונת המצב שמולה ניצב המט"ק – מצב האויב, כוחות שכנים וכדומה, ובצורך לתת לו כלים לפעול באופן מיטבי גם אם הוא מנותק מהכוח.

דחפור 9D במהלך "חרבות ברזל", אפריל 2024. צילום: דו"ץ

לחימה בצוות קרב משולב ואתגרים פיקודיים

פעילות תחת פלוגת חי"ר

רוב הלחימה שלי כמט"ק בפלוגה ח' הייתה תחת גדוד 932 של חטיבת הנח"ל. בחלק גדול מהזמן פעלתי כטנק בודד: החל מהכניסה הראשונה שלי כמט"ק תחת הרובאית של 932, ובהמשך תחת הפלח"ד – שם

העבודה הייתה מההתחלה ישירות מול החי"ר ולא דרך המ"מ, ותוך פיצול של המחלקה – טנק בודד מול מ"מ או מ"פ.

בחירת המיקום הנכון של עמדות הטנק לחיפוי לחי"ר היא עניין קריטי: מ"פ או מ"מ חי"ר מבקש להתמקם במקום מסוים כדי לחפות עליו, אבל רק המט"ק יודע בדיוק מה רואים מהטנק מזוויות כאלה או אחרות, ולכן הוא זה שיכול להמליץ על המיקום הנכון, כפי שעשיתי אני. כשהיינו בעמדה אחורית ירדתי מהטנק והלכתי לעמדות החי"ר בבית, בהגנה, כדי לדבר איתם וכך להבין טוב יותר מה מטריד אותם ולמה הם מצפים ממני. כדי להימנע מהפעלה בטעות של "מעיל רוח", החי"ר היו אמורים לעדכן אותי על ירי טילי כתף שלהם. הם הקפידו לעשות זאת לפני הירי, ולכן לא הייתה בעיה. השתתפתי בכמה קפ"קים של פלוגת החי"ר. לעיתים נשאלתי שאלות, ולפעמים הערתי לגבי העמדה שתוכננה עבורי – על מידת האפקטיביות שלה, והאם רצוי לשנות אותה.

למדתי שהמט"ק הוא הסמכות המקצועית להפעלת טנקים מול מ"מ או מ"פ החי"ר. כדי להכין מט"קים או מ"כים להיות סמכות מקצועית מול מ"מ או מ"פ מחיל אחר, רצוי ללמד אותם בהכשרות את הרעיון של שת"פ ולתת להם דוגמאות לחיוב ושלילה של עבודה משותפת.

עבודה עם הנדסה

במהלך הלחימה עבדתי עם הנדסה קרבית רגילה: צמ"ה; צמ"ה מופעל מרחוק; יהל"ם. המשימה העיקרית הייתה להוביל ולאבטח כוח הנדסי בדרך לאיתור, ולאבטח את עבודתם. בלי נהגי 9D ("צמ"ה מעצמה") אין לחימה בשטח בנוי, והפעלתם היעילה ביותר היא בחיבור אישי ובשכנוע, ולא בפקודות: כשהתאפשר ישבתי איתם ודיברנו. למדתי, לדוגמה, שלהביא קפה למפעילי "דובים" עוזר. העבודה עם הנדסה קרבית רגילה (פלסים) התאפיינה בהובלתם לאיתור, אבטחתם בזמן העבודה, ובסיום – הובלתם חזרה למגן. העבודה עם יהל"ם התארכה תמיד יותר מהזמן המתוכנן, ודרישות האבטחה שלהם היו מחמירות משל האחרים. היו להם תקלות מבצעיות רבות: שכחו להביא דרילר, שכחו אותו בשטח, שכחו להביא גנרטור, לא הביאו מספיק חומרי נפץ. כנראה מרכיב אי-הוודאות במשימותיהם גדול, ולכן אפשר לצפות שמשימה איתם כנראה תתארך מעבר למה שתוכנן.

כמו בעניין החי"ר – הלחימה בשטח בנוי כוללת כוחות הנדסה מהרבה סוגים, וחייבים ללמד את דרג הסמל מה הם יכולים לעשות (המינימום – איך D9 עובד), ומה הם צריכים מהחיילות האחרים.

עבודה מול כטב"ם זיק

עבדתי מול זיק פעמים מספר, והשפה המשותפת בינינו התבססה על מספרי "איתורים". בכמה מהמקרים הדבר בוצע ב"מעגל ארוך" – הזיק דיבר עם הגדוד, שדיבר עם הפלוגה, ואני, כמט"ק, בקצה, הוכוונתי לאיתור שזיהה והעברתי דיווחים חזרה באותו המסלול. היו מקרים שבהם הזיק ירד לתדר הפלוגתי, ודיברתי איתו ישירות. בחלק מהמקרים הוא תקף וביקש שאדווח אם אני מזהה ברחנים. בחלק יריתי וביקשתי ממנו להסתכל.

למדתי שהכשירות הנדרשת לכל מפקד זוטרי בלש"ב היא היכולת לתרגם את מה שהוא רואה מזווית מבט אופקית, למה שרואה רחפן או כטב"ם מזווית אנכית.

התמודדות עם אנשי צוות בתפקוד חלקי

במהלך שמונה חודשי לחימה החלפתי כמט"ק 12 אנשי צוות. פיקדתי על שישה טענים, ארבעה תותחנים ושני נהגים. התותחן השני היה איש צוות שהוציאו מהלחימה עקב בעיות תפקוד, אחרי שהתותחן הראשון, שהיה במילואים, השתחרר. קשיים באו לידי ביטוי בכמה אירועים: בראשון, נכנסנו לתוך בור שנוצר מפצצת חיל האוויר בשטח מאוים, והיה צריך לצאת כדי לחבר שרשרת גרירה לטנק שהגיע לחלץ אותנו – מה שרצוי שיעשה בעבודה משותפת של כמה שיותר אנשים. יצאתי החוצה, והתותחן והטען לא יצאו – כנראה פחדו. חיברתי את השרשרת לבד, וכשחזרתי נזפתי בהם. בפעם הבאה שקרה מצב דומה שניהם ירדו, אבל בעיכוב גדול.

במקרה השני, מחבלים הגיעו למגן וירו בין היתר על הטנק שלנו. התותחן נכנס לאט לתא, ונאלצתי לקפוץ עליו לתוך הטנק. רק אז נכנס לתא תותחן, הגיב באיטיות והחטיא את האויב. במקרה השלישי, הטען ביקש לפגוש גורם רפואי כיוון שהיה לו דימום מהאוזניים, עקב פגיעה קודמת. לא היה בנמצא טען, ואני נותרתי עם שני אנשי צוות – נהג ותותחן. חששתי שהתותחן יתפקד כטען (לאחר שראיתי את ביצועיו), ולכן תפקדתי אני כמפקד טען. במשך ארבעה ימים פיקדתי על הטנק כך, בעודו סטטי. כאשר יצאנו להתארגנות ומנוחה פניתי למ"מ, הסברתי שתפקוד התותחן בעייתי ושאני לא מוכן להיכנס איתו שוב לטנק. זאת הייתה סיטואציה לא פשוטה מכיוון שכמוה כהודאה שלי בכך שאני לא מסוגל להפעילו. המ"מ העבירו לשמש כתותחן אצלו, ואלינו הצטרף תותחן אחר, שהגיע מההכשרה. בהמשך יצאו התותחן והטען מלחימה.

לפני הכניסה לרפיח קיבלתי צוות חדש: טען ונהג "חדשים" מהצמ"פ, ותותחן שהיה בפלוגת הסבה לטנק 4 ברק לפני הלחימה ברפיח. זאת הייתה ההזדמנות הראשונה לעצב את הצוות שלי. לפני הכניסה טיפלנו יחד בטנק, לא היה זמן לבצע תרגולים, ולכן החניכה הייתה תוך כדי לחימה.

בהכשרות מחליפים אנשי צוות לא מעט פעמים, אבל קשה לדמות קשיים בפיקוד על חברים להכשרה. הפתרון כנראה הוא להתעניין וללמוד איך אחרים התמודדו עם מצבים כאלה, גם כדי לדעת שמצב כזה אפשרי וגם כדי לקבל רעיונות לדרכי התמודדות למקרה הצורך.

טנק מחטיבה 401 במהלך "חרבות ברזל", מאי 2024. צילום: דו"ץ

סיכום

המאמר מציג חוויות ולקחים של מט"ק חדש, אחר ניסיון מצטבר של שמונה חודשי לחימה בשטח בנוי, שכללו מגוון אתגרים מקצועיים ופיקודיים. יש בו לקחים למט"ק ולמ"מ ותובנות שיכולות לסייע לפיתוח הפיקוד הזוטר בכלל צה"ל.

הכשרות – הקמ"ט הכין אותי טוב לתפעול הטנק בהיבטים של הכרת המערכות ותפעולן (חוץ מאי-תרגול הפעלת "מעיל רוח"), ושל חניכת אנשי הצוות. מנגד, הוא הכין אותי מעט מדי ללש"ב – היה לנו שבוע לש"ב אחד (לפני "שבוע מלחמה", שלפניו נקטע הקורס). לטעמי יש צורך לתרגל בלש"ב רצינית (צפופה, עם גובה). כמו כן, בקמ"ט לא למדנו דברים הקשורים לשת"פ מכל הסוגים שתיארתי במאמר. ככל הנראה, הקמ"ט יוצא מהנחה שהמ"מ הוא זה שיעבוד מול כוח השת"פ ושהמט"ק לא נדרש לזה. במלחמה התבררה הנחה זו כטעות. בלש"ב, שבמהלכה פעמים רבות המט"ק פועל עצמאית, הוא נדרש לדעת כמעט הכול, כמו מ"מ. פתרון אפשרי הוא לקחת את אלה שבסוף הקורסים הולכים לגדודים ולעשות השתלמות אוגדתית משותפת, לדוגמה למט"קים חדשים מ-401, יחד עם מ"כים חדשים מהנח"ל וגבעתי ומש"קי הנדסה מ-601. שבוע או שבועיים של שיעורים ותרגולים משותפים ישלימו פערים שכרגע ההכשרות לא נותנות להם מענה.

עצמאות המט"ק – הפער בין מידת העצמאות שיש לדרג המש"ק בצה"ל בשגרה ובין מה שנדרש ממנו במלחמה הוא עצום. מט"ק אינו מוסמך להעביר מטווח נק"ל או להעמיס טנק על מוביל. ואולם במלחמה סומכים עליו שיעשה דברים גדולים אף יותר. גם בלחימת שטח בנוי בלבנון, סביר שכוחות יילחמו בשת"פ מחלקתי וכי הדרישות מדרג המש"ק יהיו כמו בעזה. אם צה"ל רוצה לנצח הוא צריך למצות את דרג המש"ק עד הקצה, וכדי לעשות זאת עליו להעניק לו עצמאות ולהראות שסומכים עליו גם בשגרה. הדבר מתנגש עם חשש של מפקדים מפני טעויות מכל מיני סוגים, אבל אם מתכוננים ברצינות למלחמה – יש לחיות בשלום עם ההתנגשות.

זווית מבט של מט"ק בלחימה מתמשכת בשטח בנוי עשויה להועיל לא רק למפקדים זוטרים שיקראו מאמר זה, אלא גם לחשיבה בדרגים הבכירים בצבא, על הכשרת דרג המש"ק בהקשרי קרב משולב ועל מידת העצמאות המוקנית לו בשגרה – מתוך ראייה של הכנה למלחמה.

להרשמה לערוץ הטלגרם של מערכות לחצו כאן **לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן**